

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Географічний факультет
Кафедра економічної географії та екологічного менеджменту**

**ЗАСТОСУВАННЯ ОСНОВНИХ ТРЕНІНГОВИХ ФОРМ І МЕТОДІВ
НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав:
здобувач 2 курсу, 615 групи
галузі знань 01 – Освіта /Педагогіка
спеціальності 014.07 – Середня освіта
(Географія)
ОП «Географія»
Романюк Дмитро Валерійович
Науковий керівник: к.геогр.н.,
доц. Ємчук Т.В.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри № 6

від «11» листопада 2024 р.

Зав. кафедри _____ проф. Валерій РУДЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
Розділ 1. ТОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	8
1.1. Тренінг як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів	8
1.2. Тренінгові технології: зарубіжний та вітчизняний досвід впровадження	13
1.3. Принципи ефективних тренінгів: створення умов для активного навчання.....	17
Висновки до 1-го розділу.....	21
Розділ 2. ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ.....	23
2.1. Еволюція тренінгових технологій: особливості, переваги та виклики в професійній освіті.....	23
2.2. Інтерактивні методи та форми проведення шкільних тренінгів.....	29
2.3. Тренінгові технології для вивчення і закріплення нового матеріалу.....	34
Висновки до 2-го розділу.....	45
Розділ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРЕНІНГОВИХ ФОРМ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ.....	47
3.1. Розробка тренінгу "Географічні особливості України"	47
3.2. Розробка та результати опитувальника застосування тренінгових методів на уроках географії.....	50
3.3. Оцінка ефективності тренінгу за допомогою pre- і post-тестів.....	56
3.4. Переваги та недоліки застосування тренінгів на уроках географії....	61
Висновки до 3-го розділу.....	69
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75
ДОДАТКИ.....	82

АНОТАЦІЯ

Романюк Д.В.

Застосування основних тренінгових форм і методів на уроках географії: кваліфікаційна робота. Чернівці : Чернівець. нац.ун-т ім. Ю.Федьковича. 81 с.

Робота присвячена дослідженню ефективності застосування тренінгових форм і методів навчання на уроках географії в загальноосвітніх школах. У роботі розглянуто тренінг як засіб формування комунікативної компетентності учнів, проаналізовано зарубіжний і вітчизняний досвід впровадження тренінгових технологій у навчальний процес. Особливу увагу приділено тренінговим технологіям для вивчення та закріплення нового матеріалу, що дозволяє розвивати критичне мислення і навички командної роботи в учнів.

У роботі представлено розроблений тренінг "Географічні особливості України", який було апробовано в школі. Для оцінки ефективності тренінгу використано методи попереднього (pre-test) та підсумкового (post-test) тестування, що дозволило визначити приріст рівня знань учнів. Результати дослідження показали значне покращення навчальних досягнень та підвищення мотивації до навчання.

Ключові слова: тренінгові технології, інтерактивні методи, форми навчання, географічна освіта, комунікативна компетентність, ефективність навчання, активне навчання

ABSTRACT

Dmytro Romanyuk.

The work is devoted to the study of the effectiveness of the application of training forms and teaching methods in geography lessons in secondary schools. The paper examines training as a means of forming students' communicative competence, analyzes foreign and domestic experience of introducing training technologies into the educational process. Special attention is paid to training technologies for studying and consolidating new material, which allows students to develop critical thinking and teamwork skills. The work presents the developed training "Geographic features of

Ukraine", which was tested in the school. To evaluate the effectiveness of the training, the methods of preliminary (pre-test) and final (post-test) testing were used, which made it possible to determine the increase in the level of students' knowledge. The results of the study showed a significant improvement in academic achievement and increased motivation to study.

Keywords: training technologies, interactive methods, forms of education, geographical education, communicative competence, effectiveness of education, active learning

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Дмитро РОМАНЮК
(підпис)

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна система освіти ставить перед педагогами завдання не лише передати учням знання, але й сприяти формуванню ключових компетентностей, які є важливими для успішної соціалізації та професійної діяльності в майбутньому. Одним із найперспективніших підходів у цьому напрямку є використання тренінгових форм і методів навчання, які мають великий потенціал для активізації навчального процесу. Застосування тренінгів на уроках географії дозволяє не лише поглиблювати знання учнів, а й формувати навички критичного мислення, комунікації, співпраці та вирішення проблем.

Географія як навчальний предмет охоплює широкий спектр тем, що пов'язані з природою, суспільством та взаємодією між ними. Вивчення географії сприяє розвитку просторового мислення, аналітичних здібностей, розуміння глобальних процесів та явищ. Традиційні методи навчання, такі як лекції та підручникові завдання, часто не в змозі забезпечити глибоке розуміння цих тем та мотивувати учнів до активної участі в навчальному процесі. Саме тому важливо застосовувати тренінгові форми і методи, які дозволяють учням більш глибоко зануритися у вивчення матеріалу через практичну діяльність, симуляції та рольові ігри.

Інтерактивні форми роботи, які використовуються під час тренінгів, сприяють створенню позитивної навчальної атмосфери та забезпечують рівноправну участь усіх учнів. Це дає можливість кожному учаснику відчувати свою значущість, висловлювати власні ідеї та погляди, активно взаємодіяти з іншими. Таким чином, тренінгові технології відповідають принципам особистісно орієнтованого навчання, яке ставить учня в центр навчального процесу і забезпечує індивідуальний підхід.

Застосування тренінгових технологій на уроках географії має важливе значення для підготовки учнів до життя в умовах швидких змін і глобалізації. Вивчаючи глобальні проблеми, такі як зміна клімату, дефіцит природних ресурсів чи урбанізація, учні набувають важливих знань і вмінь, які допоможуть їм приймати відповідальні рішення в майбутньому. Тренінги сприяють розвитку екологічної свідомості, розумінню взаємозв'язку між природою та суспільством, а також формують активну громадянську позицію.

Тренінгові форми і методи навчання відповідають потребам сучасного покоління учнів, які прагнуть до активної участі у процесі навчання, готові до співпраці та відкриті до нових знань. Вони дозволяють не лише покращити засвоєння навчального матеріалу, але й розвивають ключові компетенції, які є важливими для успішної реалізації у дорослому житті.

Отже, тренінгові технології є ефективним засобом активізації навчального процесу та розвитку практичних навичок учнів на уроках географії. Вони створюють умови для інтерактивного навчання, сприяють формуванню критичного мислення, комунікативних та соціальних навичок. Використання тренінгів дозволяє зробити навчання цікавим, мотивуючим та орієнтованим на практичне застосування знань, що робить їх незамінним інструментом у сучасній освіті.

Таким чином, впровадження тренінгових методик у викладання географії не лише підвищує ефективність навчання, але й сприяє підготовці учнів до життя в умовах сучасного світу, де важливими є вміння працювати в команді, аналізувати інформацію та приймати рішення.

Метою кваліфікаційної роботи є теоретичний аналіз досліджуваної проблеми й узагальнення результатів застосування тренінгових форм і методів на уроках географії.

Виходячи із мети, **основними завданнями роботи** є:

1. визначити роль тренінгів як засобу формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів.
2. розкрити зарубіжний та вітчизняний досвід впровадження тренінгових технологій у навчальний процес.
3. охарактеризувати принципи ефективних тренінгів та умови, які сприяють активному навчанню учнів.
4. дослідити еволюцію тренінгових технологій, їхні особливості, переваги та виклики в професійній освіті.
5. проаналізувати інтерактивні методи та форми проведення тренінгів у шкільній практиці на уроках географії.

6. розробити та обґрунтувати тренінг "Географічні особливості України" та провести оцінку його ефективності.

7. оцінити переваги та недоліки тренінгових форм навчання для молоді, базуючись на результатах опитувальника та тестування учнів.

Об'єкт дослідження – навчальний процес з географії у загальноосвітніх школах.

Предмет дослідження – ефективність застосування основних тренінгових форм і методів у навчанні географії, їхній вплив на рівень засвоєння знань та розвиток ключових компетентностей учнів.

Методи дослідження що використовуються в роботі: аналіз і синтез досліджуваного матеріалу, логічний метод, метод тестування, метод формалізації, метод спостереження, порівняльний метод.

Робота складається з трьох розділів, вступу, висновків та списку використаних джерел (73 позиції). Робота нараховує 81 сторінку, містить 4 рисунки та 1 таблицю.

Розділ 1. ТОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

1.1. Тренінг як засіб формування комунікативної компетентності майбутніх педагогів

Комунікативна компетентність педагога є важливим елементом його професійної підготовки. Ця компетентність розвивається в процесі безпосередньої взаємодії та являє собою практичний досвід спілкування з іншими людьми. На думку Т. Вольфовської, комунікативна компетенція охоплює «знання норм і правил поведінки, які відповідають конкретній ситуації спілкування; здатність узгоджувати свою поведінку з існуючими правилами комунікації; вміння уважно слухати співрозмовника та проявляти толерантність до його поглядів». [8]. Комунікативна компетентність учителя є однією з ключових складових його професійної підготовки. Вона визначається як здатність організовувати свою мовленнєву діяльність у різних формах: говорінні, письмі, читанні та слуханні, відповідно до ситуацій комунікації [70]. За визначенням Дж. Канале та М. Суейна [65], комунікативна компетентність включає не лише мовленнєві навички, а й знання правил соціальної взаємодії та культурних норм, які дозволяють ефективно спілкуватися з іншими людьми.

Український дослідник О.В. Овчарук підкреслює, що комунікативна компетентність є основою для ефективної професійної взаємодії, включаючи здатність слухати, враховувати позицію співрозмовника та будувати конструктивний діалог [28]. Комунікативна компетентність також охоплює навички адаптації мовленнєвої поведінки до конкретного контексту, що сприяє успішній соціалізації та професійному розвитку.

Доцільно виділити ключові складові комунікативної компетентності майбутнього педагога, які є основою ефективної взаємодії в освітньому процесі:

- орієнтованість у різних ситуаціях спілкування, що базується на психолого-педагогічних знаннях та особистісному досвіді. Це дає можливість адаптуватися до різноманітних контекстів комунікації та забезпечувати адекватне реагування на зміну обставин.

- готовність і здатність до взаємодії з різними групами людей, включаючи учнів, батьків, колег та представників громади. Це передбачає вміння налагоджувати конструктивні стосунки та забезпечувати відкритий діалог.

- знання, вміння і навички конструктивного педагогічного спілкування, що включають використання вербальних та невербальних засобів комунікації для створення сприятливої атмосфери на уроці та поза ним.

- здатність ефективно взаємодіяти з оточенням, розуміючи власні потреби і потреби інших, зважаючи на динамічні зміни у міжособистісних відносинах та психічних станах учасників комунікації.

- адекватна самооцінка і орієнтація у власному психолого-педагогічному потенціалі, що дозволяє гнучко реагувати на педагогічні ситуації та приймати обґрунтовані рішення.

Не викликає сумнівів той факт, що однією з визначальних умов успішної педагогічної взаємодії є високий рівень комунікативних вмінь учителя. Педагог, демонструючи особистим прикладом культурні норми спілкування, задає стандарт взаємин і сприяє формуванню у вихованців навичок міжособистісної взаємодії.

Ми поділяємо позицію дослідників О. Пометуна та Н. Ковалю [27, 42], які зазначають, що одним з найбільш перспективних напрямів організації навчального процесу у вищих навчальних закладах є впровадження інноваційних педагогічних технологій. Ці технології базуються на суб'єкт-суб'єктній взаємодії між учасниками освітнього процесу, співпраці, відкритості, а також на самоконтролі під час засвоєння знань і набуття практичних навичок. На думку дослідника Дж. Хатті [69], позитивні зміни в системі освіти, а відповідно і в різних аспектах соціально-економічного життя, можливі лише за умови активного використання інноваційних методів та технологій навчання, що сприяють переходу від формального підходу до навчання до самостійного та творчого мислення. Застосування інноваційних технологій, зокрема інтерактивних методів, у навчально-виховному процесі дає змогу викладачу чітко визначити основні питання, сформулювати завдання та змодельовати навчальні ситуації, при цьому виконуючи роль консультанта. В умовах

інноваційного навчального середовища студенти перетворюються на активних учасників освітнього процесу, що сприяє швидкому засвоєнню нових знань, обміну інформацією, проведенню наукового аналізу та аргументованому прийняттю рішень. Варто підкреслити, що важливим елементом професійно-комунікативної підготовки майбутніх педагогів є навчальний тренінг, який забезпечує згуртованість колективу, активізує можливості та здібності учасників командної роботи, а також розвиває навички міжособистісної взаємодії.

Щодо визначення терміну «тренінг», існують різні підходи. Наприклад, О. Пометун підкреслює, що тренінг – це форма навчання, яка базується на технології дій і застосовується в інтерактивному форматі. Вона наголошує, що без інтерактивності тренінг не може вважатися ефективним [42]. За визначенням Р. Еверлі [67], тренінг – це інтенсивні, короткотривалі навчальні заняття, спрямовані на розвиток і вдосконалення навичок, необхідних для виконання особистісних, академічних чи професійних завдань, які стимулюються внутрішньою мотивацією учасників.

Як зазначають дослідники, під час навчальних тренінгів розвиваються важливі комунікативні навички, що включають сприйняття партнера (перцепція), передачу інформаційних сигналів (комунікація) та взаємодію з ним (інтерація). У результаті тренінг охоплює всі основні компоненти ефективного спілкування, сприяючи розвитку соціальної компетентності учасників.

Варто підкреслити, що навчальний тренінг спрямований на досягнення кількох важливих цілей.

Відпрацювання та закріплення моделей поведінки, які були виявлені учасниками або запропоновані тренером. Це дає змогу практикувати та інтегрувати нові поведінкові стратегії в реальних ситуаціях, підвищуючи ефективність навчального процесу.

Стимулювання активності учасників через залучення їх до виконання дослідницьких завдань. Під час тренінгу використовуються різноманітні інтерактивні методи (наприклад, мозковий штурм, рольові ігри, кейс-стаді), які мотивують учасників до активного включення у процес навчання, підсилюючи самостійне мислення та креативність.

Забезпечення умов для обміну досвідом та використання ефекту групової взаємодії. Завдяки спільній роботі у групах учасники мають можливість ділитися власними знаннями та ідеями, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку комунікативних навичок. Взаємодія в групі створює додатковий навчальний ефект, коли учасники навчаються один від одного, отримуючи нові перспективи та підходи.

Таким чином, навчальний тренінг є ефективним засобом розвитку професійних та особистісних навичок, адже він не лише сприяє закріпленню нових моделей поведінки, але й створює сприятливе середовище для активної взаємодії та обміну досвідом серед учасників [18].

Факторами, що значною мірою впливають на успішність проведення тренінгу, є прагнення учасників до самовдосконалення, готовність до активних методів навчання, відкритість до нового досвіду, а також бажання професійно та особистісно розвиватися. Основні форми тренінгової діяльності включають ділові ігри, групові дискусії, модифікації «мозкового штурму», «конференції ідей», а також методи аналізу педагогічних ситуацій.

Варто зазначити, що навчальний тренінг має свої специфічні риси. Він розглядається дослідниками як форма активної навчальної діяльності, під час якої майбутні фахівці виконують тренінгові вправи, адаптовані до їхньої майбутньої професійної діяльності. Усі завдання проводяться під керівництвом викладача-тренера з використанням спеціально підготовлених методичних матеріалів, які відповідають сучасним вимогам професійної підготовки [5]. Основна мета роботи у навчальній тренінговій групі полягає у тому, що завдяки спеціально змодельованим педагогічним ситуаціям студенти можуть використовувати свої знання на практиці, реалізувати свій потенціал у різних контекстах взаємодії та розвивати комунікативні навички.

Для успішного проведення тренінгу необхідно дотримуватися таких принципів, узгоджених із групою:

- принцип «тут і тепер»: орієнтує студентів на аналіз лише тих процесів, дій, емоцій та думок, які відбуваються в групі в конкретний момент, що сприяє глибшому усвідомленню ситуації.

- принцип щирості та відкритості: заохочує студентів до відвертих висловлювань, адже рівень відкритості кожного учасника впливає на ефективність спільної роботи групи.

- принцип «Я»: зосереджує увагу на процесах самопізнання, самоаналізу та рефлексії, що допомагає студентам краще усвідомлювати власний досвід і поведінку.

- принцип активності: визначає норму поведінки під час тренінгу, адже більшість завдань передбачають активну участь кожного члена групи.

- принцип конфіденційності: ґрунтується на етичній потребі зберігати приватність інформації, що створює атмосферу психологічної безпеки та сприяє саморозкриттю учасників.

- принцип творчої позиції: сприяє формуванню креативного середовища, де учасники мають можливість усвідомлювати та генерувати нові ідеї, відкривати наукові закономірності та виявляти власні ресурси й можливості.

- принцип усвідомлення поведінки: підкреслює важливість зворотного зв'язку під час тренінгу, що допомагає учасникам краще розуміти свою поведінку та її вплив на інших.

- принцип суб'єкт-суб'єктного спілкування: забезпечує врахування інтересів усіх учасників взаємодії та сприяє створенню атмосфери безпеки, довіри і відкритості в групі.

Дотримання цих принципів є основою для ефективного проведення тренінгу та створення сприятливих умов для професійного і особистісного розвитку студентів [53].

Варто підкреслити, що дотримання зазначених принципів у процесі організації та проведення тренінгів дозволяє максимально залучити інтелектуальні та аналітичні ресурси студентів, сприяє їхній результативній співпраці, а також забезпечує ефективне формування і розвиток комунікативних навичок.

1.2. Тренінгові технології: зарубіжний та вітчизняний досвід впровадження

Науковці, зокрема педагоги-практики, постійно шукають ефективні форми навчання. Тренінг можна вважати одним із вагомих відкриттів у сфері освіти як для дітей, так і для дорослих, оскільки його універсальність вже підтверджена численними дослідженнями. Варто звернутися до витоків становлення тренінгу як освітньої технології та розглянути це поняття у контексті наукових розвідок зарубіжних і вітчизняних дослідників.

За словами В. Зливкова, «народження» тренінгу як методу навчання відноситься до періоду 1946-1947 років, коли його основоположники К. Левін і К. Роджерс започаткували перші дослідницькі практики [23, 73]. Така діяльність спочатку була спрямована виключно на покращення психічного стану клієнтів, які зверталися до психологів та медичних консультантів. Проте вже на початку ХХ століття дослідники почали зосереджувати увагу на вивченні психології натовпу, а у 1920-х роках об'єктом досліджень стали нормальні групові процеси, особливо в контексті вирішення соціальних проблем. Окрім психології та психіатрії, тренінги поступово стали впроваджувати і в освіту дорослих.

У школах тренінгові методики почали застосовуватися з метою підвищення рівня мотивації учнів і вдосконалення навчального процесу. У 1980-х роках, коли виник інтерес до методів активного навчання, такі методи, як групові обговорення, симуляції та рольові ігри, почали застосовуватися на шкільних заняттях. Спершу тренінги використовувалися для розвитку комунікативних навичок, лідерства та соціальної адаптації учнів, а також для роботи з проблемними групами.

Одним з перших напрямів тренінгових програм у школах були соціально-психологічні тренінги, спрямовані на розвиток соціальних компетенцій, емоційного інтелекту, адаптації в колективі та подолання конфліктів. Це допомагало учням краще комунікувати, вирішувати проблеми спільно і розвивати міжособистісні навички, необхідні для майбутнього. Ці тренінги стали основою для розвитку сучасних програм психологічної підтримки у навчальних закладах.

На початку 1990-х років тренінг був офіційно визнаний провідними фахівцями як ефективна форма розвитку компетентностей. Проте важливо

розуміти, що тренінг не можна розглядати окремо від інших традиційних форм навчання в закладі освіти, таких як лекції, бесіди, групова робота, оскільки вони взаємодоповнюють один одного і забезпечують комплексний підхід до навчання.

Відповідно до теми нашого дослідження, розглянемо визначення поняття «тренінг» у профільних словниках. У педагогічному словнику цей термін трактується як форма інтерактивного навчання, спрямована на розвиток міжособистісних і професійних компетентностей, а також удосконалення навичок спілкування [1].

У словнику соціальної педагогіки, укладеному І. Зверєвою, термін «тренінг» визначається як сукупність різноманітних методик, інструментів і засобів, що базуються на різних теоретичних підходах та принципах [22]. А. Сущенко, аналізуючи освітній потенціал тренінгів, підкреслює, що тренінг є однією з найефективніших форм навчальної діяльності. Під час тренінгу здобувачі освіти розвивають уміння та навички, необхідні для розв'язання аналітичних і практичних завдань, пов'язаних з виконанням професійних функцій [49].

Тренінг розглядається не лише як метод навчання, але й як процес, під час якого відбувається модифікація знань, навичок та вже набутого досвіду. Галина Олександрівна Ковальчук, професор кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана, зазначає, що саме через тренінг можна досягти бажаних результатів у конкретній діяльності [52].

Л. Лук'янова розглядає тренінг як ефективний метод групової навчальної діяльності. На її думку, тренінг можна порівняти з лабораторними заняттями, де через виконання спеціально розроблених вправ, орієнтованих на моделювання, розв'язання та аналіз різноманітних ситуацій, учасники не лише розвивають професійні компетентності, але й створюють основу для подальшого професійного зростання та розвитку [38]. Ми цілком погоджуємося з таким підходом, оскільки тренінг неможливо реалізувати лише між двома людьми — він завжди передбачає групову, колективну взаємодію та є видом навчальної діяльності, що базується на спільній роботі.

У дисертаційному дослідженні Л. Бондарєвої пропонується наступне визначення тренінгу: це «уніфікований процес, спрямований на відпрацювання стандартних і передбачуваних моделей поведінки через застосування типових інструкцій та багаторазове повторення й тренування здобувачів» [5].

К. Мілютіна трактує тренінг як поліфункціональний психологічний метод, спрямований на вплив на особистість з метою гармонізації її професійного та соціального життя [34].

Наталя Мілорадова, досліджуючи використання тренінгових технологій у професійній підготовці фахівців, підкреслює, що термін «тренінг» досі не має однозначного визначення. На думку дослідниці, це пояснюється багатофункціональністю цієї технології та її застосуванням у багатьох наукових галузях. Н. Мілорадова пропонує кілька трактувань терміну «тренінг», зокрема:

- засіб формування та розвитку професійної майстерності персоналу шляхом трансформації основних структурних компонентів професійної діяльності.
- інтегрована, універсальна система групового психологічного тренування, орієнтована на потреби та завдання особистості, що сприяє розвитку професійних компетентностей.
- багатофункціональний метод навмисних змін психологічних феноменів, метою якого є гармонізація професійного та особистісного життя, а також перепрограмування моделей поведінки та діяльності.
- засіб впливу, що створює умови для цілеспрямованих змін особистості, зокрема трансформації знань, соціальних установок, навичок, досвіду та життєвих компетенцій.
- мета-метод психологічної роботи, який спрямований на засвоєння специфічних професійних знань, умінь і навичок, корекцію установок та розвиток особистісних якостей через інтеріоризацію особливостей професійного середовища.

Таким чином, тренінг є багатограним і гнучким методом, що може адаптуватися до різних контекстів і завдань професійної діяльності [33].

Аналіз поняття «тренінг» демонструє, що немає єдиного підходу до його визначення. На нашу думку, це зумовлено тим, що тренінг є відносно новою формою діяльності, зокрема навчальної, і тому остаточне розуміння його форми ще не склалося. Крім того, широке трактування поняття «тренінг» може пояснюватися впровадженням технологічного підходу в освіту, що стимулювало пошук та оптимізацію новітніх форм навчальної діяльності.

Тренінг може мати різну мету, залежно від чого його класифікують як соціальний, соціально-педагогічний, психологічний, профілактичний, просвітницький тощо. Він може проводитися як з цілим класом (приблизно до 30 осіб), так і з меншими групами. Важливим є прагнення обох сторін отримати користь від участі: тренери відчують задоволення від продуктивності своєї роботи, а учасники здобувають нові знання, уміння та навички.

На основі аналізу трактувань поняття «тренінг» за ключовими словами (рис.1.2.1.).

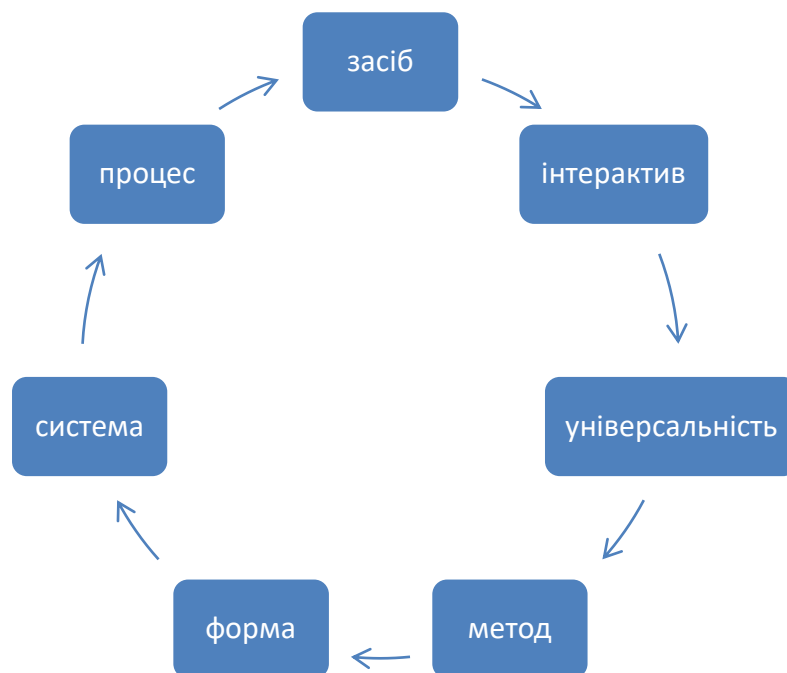


Рис. 1.2.1. Потрактування «тренінгу» за ключовими словами

Аналіз різних підходів до визначення поняття «тренінг» показав, що цей термін не має однозначного трактування, оскільки тренінг є відносно новою формою навчальної діяльності та впровадженням технологічного підходу в освіту. Невизначеність у його розумінні зумовлена багатофункціональністю

тренінгу та його застосуванням у різних галузях, таких як психологія, соціальна педагогіка, професійний розвиток тощо.

Тренінг є ефективним методом групової взаємодії, який орієнтований на розвиток як професійних, так і міжособистісних навичок. Він сприяє формуванню комунікативної компетентності, адаптації до професійної діяльності та підвищенню мотивації учасників до навчання. Завдяки використанню інтерактивних методів і моделюванню реальних ситуацій, тренінг створює умови для засвоєння практичних навичок, розвитку аналітичних здібностей і креативного мислення.

Зважаючи на різноманітність цілей і завдань, тренінги можуть бути класифіковані за напрямками: соціальні, психологічні, профілактичні, просвітницькі тощо. Важливою умовою успішного проведення тренінгу є готовність і мотивація як тренерів, так і учасників до продуктивної взаємодії. Відтак, тренінг слід розглядати не лише як метод навчання, але й як процес, що забезпечує комплексний розвиток особистості, сприяє інтеграції знань і формуванню стійких навичок.

Таким чином, тренінг виступає важливим інструментом сучасної освіти, який доповнює традиційні форми навчання та забезпечує більш гнучкий і адаптивний підхід до підготовки фахівців у різних галузях.

1.3. Принципи ефективних тренінгів: створення умов для активного навчання

У сучасній педагогічній практиці принципи навчання та виховання відіграють ключову роль у формуванні ефективної освітньої середовища. Вони є своєрідними орієнтирами, що визначають стратегічні підходи до організації навчального процесу, взаємодії між учителем і учнями, а також сприяють розвитку індивідуальних здібностей учнів. Використання принципів у педагогічній діяльності не лише підвищує якість навчання, але й забезпечує цілісний підхід до виховання особистості, спроможної адаптуватися до змінюваного світу.

Гуманістичний підхід, який активно пропагується сучасними методиками навчання, ставить акцент на унікальності кожного учня та важливості створення атмосфери довіри і підтримки. Принципи, такі як добровільність, рівноправність, активність, дослідницька позиція та конфіденційність, допомагають реалізувати ці ідеї в практиці. Вони сприяють не лише ефективному засвоєнню знань, а й формуванню критичного мислення, соціальних навичок та емоційної інтелігентності.

Застосування принципів у педагогічній діяльності дозволяє вчителю створити сприятливі умови для розвитку учнів, підтримувати їхню мотивацію до навчання, а також формувати активну життєву позицію. Цей підхід є особливо актуальним у контексті впровадження інноваційних методик навчання, де традиційні форми освітнього процесу поступаються місцем інтерактивним, змістовним та особистісно орієнтованим формам роботи.

Отже, вивчення і впровадження принципів у педагогічній діяльності є невід'ємною складовою професійного зростання педагогів та основою для формування нової освітньої парадигми, яка відповідає потребам сучасного суспільства.

Принципи тренінгової діяльності суттєво не відрізняються від загальних моральних принципів психологічної допомоги. Вони ґрунтуються на гуманістично спрямованому та демократичному підході, запропонованому К. Роджерсом. Проте їх реалізація в рамках групової роботи може викликати як технічні, так і міжособистісні труднощі. Розглянемо детальніше кожен з цих принципів.

Добровільність. Учасники тренінгової групи та ведучий беруть участь у процесі свідомо і за власним бажанням. Для багатьох психологів-тренерів на сучасному етапі це скоріше ідеал, аніж реальний принцип. Часто принцип добровільності порушується стосовно тренера: “Ви – шкільний психолог, тому повинні провести тренінг з профілактики правопорушень!”, “Ви – психолог нашого підприємства, терміново впровадьте заходи для мотивації праці”. Проблеми дотримання цього принципу частіше виникають з боку учасників: адміністрація змушує їх відвідувати тренінги (іноді у вільний час) та набувати

певних навичок, які керівництво вважає корисними. У таких випадках порушується не лише принцип добровільності, але й ефективність тренінгу помітно знижується. Важливо не тільки дотримуватись цього принципу, але й знаходити способи підвищення мотивації учасників до участі, наприклад, через цікаві теми, практичні вправи та можливість самовираження.

Рівноправність. Усі учасники тренінгу мають однакові права і обов'язки. Однак у корпоративних тренінгах виникають проблеми з дотриманням цього принципу, оскільки учасники мають різний професійний статус і переносять цю ієрархію у рамках тренінгу. У групах особистісного зростання також може виникати неформальна структура, що порушує початкову рівноправність. Запобігти подібним проблемам може допомогти формування однорідних груп і рефлексія щодо того, як розподіл ролей впливає на рівноправність. У цьому контексті важливо проводити обговорення, які дозволяють учасникам висловлювати свої думки і переживання, забезпечуючи всім рівні можливості для висловлення своїх ідей та потреб.

Активність є характерною рисою тренінгової роботи, що відрізняє її від традиційних форм навчання, таких як лекції. Тренер повинен створити умови для прояву активності групи, тоді як учасники повинні зосередити свої зусилля на отриманні практичного, емоційно-забарвленого досвіду. Активність групи залежить від кількох факторів: зацікавленості в темі, рівня обізнаності, досвіду тренінгової роботи, а також від стосунків у групі та між групою і ведучим. Важливо, щоб тренер заохочував учасників до висловлення своїх думок і спостережень, стимулюючи колективну дискусію, що сприятиме більш глибокому засвоєнню матеріалу.

Дослідницька позиція тісно пов'язана з принципом активності. Вона визначає відкритість до нового досвіду, готовність і бажання активно спостерігати за власними змінами. Щоб учасники дотримувалися цієї позиції, тренер не повинен давати жодних оцінок; важливо створити атмосферу поваги до різних поглядів учасників. Використання технік, що сприяють самоаналізу і рефлексії, допомагає учасникам усвідомити свої сильні та слабкі сторони, а також зрозуміти, як їхня поведінка впливає на інших.

Конфіденційність – це принцип, що бере свій початок у індивідуальній психотерапії. Він викликає чимало труднощів у тренінговій роботі. Зокрема, тренер не може забезпечити дотримання цього принципу під час спілкування учасників поза групою. Важко також визначити, яка інформація, отримана під час тренінгу, є конфіденційною: тренер має скласти звіт, учасники — застосувати набуті навички, а комунікація часто триває за межами тренінгу. У практиці стало нормою використовувати псевдоніми під час групових тренінгів і домовлятися про конфіденційність стосовно досвіду, отриманого учасниками. Цей принцип є основою довіри у групі та сприяє відкритості учасників [34].

Принцип об'єктивації поведінки полягає в тому, що під час занять поведінка учасників переноситься на об'єктивний рівень, що дає змогу вносити зміни в процес тренінгу. Зворотний зв'язок, який кожен учасник отримує від інших членів групи, є універсальним засобом для об'єктивації цієї поведінки.

Принцип партнерського спілкування означає, що у процесі взаємодії враховуються інтереси всіх учасників. Активні методи навчання забезпечують суб'єктну позицію студента, сприяють розвитку його творчих здібностей, що є особливо важливим для фахівців нового профілю, а також підтримують їхні почуття, емоції та переживання. У цьому контексті визнається цінність та унікальність кожної особи. Реалізація цього принципу формує в групі атмосферу безпеки та довіри, що дозволяє учасникам експериментувати з новими формами поведінки, не боячись помилок [20].

Багато принципів організації індивідуальної та групової корекції не є новими. Різні автори успішно використовували їх під час створення і ведення своїх тренінгових груп, що підтверджує практичну реалізацію вищезгаданих принципів. Сформулюючи ці принципи, ми виходимо з нашого досвіду та потреб клієнтів, розуміючи, що їх ефективне застосування здатне суттєво підвищити якість тренінгової роботи.

Використання принципів у педагогічній діяльності є важливим аспектом, що визначає якість та ефективність навчального процесу. Принципи, такі як добровільність, рівноправність, активність, дослідницька позиція та конфіденційність, сприяють формуванню продуктивного середовища, де кожен

учень може розкривати свій потенціал, відчувати себе впевненим та підтриманим.

Дотримання цих принципів допомагає педагогам не лише забезпечити якісне засвоєння знань, але й сприяти розвитку соціальних та емоційних навичок учнів, що є надзвичайно важливим у сучасному суспільстві. Принцип добровільності створює умови для внутрішньої мотивації, тоді як рівноправність формує повагу та співпрацю в групі. Активність учнів підвищує їхню зацікавленість у навчальному процесі, а дослідницька позиція спонукає до самостійного мислення та творчості.

Конфіденційність, у свою чергу, забезпечує безпечне середовище для обговорення особистих питань та переживань, що сприяє розвитку довіри між учасниками навчального процесу. Застосування цих принципів у педагогічній діяльності є не лише теоретичним, а й практичним завданням для сучасного вчителя, який прагне адаптувати свої методики до потреб і інтересів учнів.

Таким чином, впровадження принципів у навчальний процес є ключовим для досягнення успіху в освітній діяльності, адже вони формують базу для розвитку всебічно розвиненої, самостійної та критично мислячої особистості.

Висновки до 1-го розділу

У першому розділі кваліфікаційного дослідження проаналізовано поняття «тренінг» у науковій літературі. Виявлено, що термін не має єдиного трактування, що, на нашу думку, зумовлено відносною новизною цього виду діяльності, зокрема в навчальному контексті. До сьогодні в наукових колах немає спільної думки щодо чіткого визначення тренінгу. Впровадження тренінгових технологій тісно пов'язане з технологічним підходом в освіті, який передбачає виконання алгоритмізованих дій, орієнтованих на розвиток практичних навичок здобувачів освіти.

Тренінги можуть мати різноманітну спрямованість: соціальну, соціально-педагогічну, психологічну, профілактичну чи просвітницьку. З'ясовано, що права дітей та молоді в Україні чітко регламентовані законодавством, а нормативно-правова база держави узгоджується з європейськими та

міжнародними стандартами у сфері захисту прав дитини. Це свідчить про прагнення України до європейської інтеграції та забезпечення відповідної системи захисту дітей і молоді.

Законодавчі акти визначають національну стратегію розвитку молоді як важливого ресурсу держави, забезпечують захист їхніх прав, окреслюють напрями молодіжної політики та підвищують ефективність молодіжної роботи, залучаючи молодих людей до громадської активності та саморозвитку. Проаналізовано функції та напрями соціально-педагогічної діяльності, зокрема роль психологічної служби в закладах освіти. Встановлено, що соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю є одним із ключових інструментів впливу на формування особистості, сприяє розвитку соціально значущих цінностей, норм і правил поведінки.

У процесі тренінгу майбутні педагоги розвивають навички ведення переговорів, розв'язання психолого-педагогічних завдань, відстоювання власної позиції, ефективної поведінки у конфліктних ситуаціях, а також оволодівають методами продуктивного педагогічного спілкування, необхідними для виконання професійних обов'язків.

Розділ 2. ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ФОРМ ТА МЕТОДІВ НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Еволюція тренінгових технологій: особливості, переваги та виклики в професійній освіті

Згідно з положеннями Концепції «Нова українська школа», у найближчому майбутньому найбільш конкурентоспроможними на ринку праці будуть фахівці, які здатні навчатися протягом життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, комунікувати в багатокультурному середовищі та володіти іншими актуальними навичками [29].

У межах цієї Концепції відбувається переосмислення структури професійної підготовки педагогічних кадрів, здійснюється оновлення змісту та форм навчання сучасних спеціалістів. Однією з ефективних форм навчання є тренінг, який має суттєві переваги над традиційними методами навчання. Згідно з дослідженням Гарріса [68], використання тренінгів у професійній підготовці підвищує залученість та практичні вміння студентів на 30% у порівнянні з лекційним форматом, що підтверджує їхню ефективність у навчанні.

Використання тренінгових технологій дає студентам, майбутнім педагогам, можливість створювати ситуації успіху, добровільно брати участь у процесі, самостійно обирати власний темп розвитку, активно застосовувати теоретичні знання на практиці, а також досліджувати складні проблеми в умовах моделювання реальних ситуацій [26].

Сама природа тренінгів як активної форми навчання веде до глибшого засвоєння знань завдяки практичному застосуванню та рефлексії. Наприклад, дослідження Лоренса та інших [72] підтверджують, що активне залучення студентів у тренінгових групах сприяє зростанню ефективності запам'ятовування на 40% у порівнянні з пасивним навчанням.

Під тренінговими формами навчання мається на увазі впровадження системи професійних тренінгів, що доповнюють традиційні методи професійної підготовки та відображають основні теми і проблеми навчальної дисципліни. В умовах високої конкуренції на ринку праці тренінг є своєчасним та необхідним засобом навчання.

Сучасні глобальні зміни в суспільстві вимагають значних змін у системі освіти, перегляду принципів її організації, форм і методів навчання, а також впровадження сучасних освітніх технологій. Наразі серед інноваційних підходів

у вищій школі зростає популярність тренінгових технологій. Вони все активніше застосовуються в процесі професійної підготовки фахівців у різних галузях.

Дослідження Ларрі Джонсона [71] показали, що інтеграція тренінгових методик у навчальний процес сприяє розвитку "гнучких навичок" (soft skills) на 45% краще, ніж у традиційній освіті, що важливо для соціальної адаптації студентів.

Експериментальне використання тренінгових технологій для професійного розвитку та підвищення кваліфікації висвітлено в роботах таких дослідників, як О. Білюк, Л. Вейланде, Т. Гера, Н. Заячківська, О. Керик, Г. Кошонько, Л. Мітіна, В. Павловський, Т. Цюман, Х. Шапаренко та інші.

Однією з найбільш ранніх методик тренінгів, що стала класикою, є соціально-психологічний тренінг (СТ), вперше застосований Куртом Левіним у 1947 році. Його метою було дослідити і розвинути навички комунікації та лідерства в групах. Левін та його колеги з Національного інституту тренінгів у США заклали основу групової динаміки, яка активно використовується в тренінгових програмах до сьогодні [73].

Більшість визначень поняття «тренінгові технології» відображають їхнє застосування у педагогічному контексті, акцентуючи увагу на здобутті та засвоєнні знань, формуванні й розвитку навичок, важливих якостей, ціннісних орієнтацій і компетентностей. Це дозволяє класифікувати тренінг як педагогічну технологію навчання, а не просто як метод чи форму, оскільки він відповідає всім основним ознакам технології та охоплює велику кількість окремих методів і форм.

Наприклад, у дослідженнях [64] акцентується увага на тому, що тренінг є не просто формою навчання, а комплексною технологією, яка адаптується під потреби учасників і дозволяє досягати результатів за короткий час.

У системі вищої освіти тренінги мають високу цінність, оскільки дозволяють активізувати процес професійної підготовки, роблячи його більш ефективним завдяки відповідності принципам особистісно орієнтованого навчання. Таким чином, тренінг у структурі педагогічної системи вищого

навчального закладу визначається як інноваційна, особистісно орієнтована технологія, що підвищує ефективність підготовки фахівців.

На сьогодні залишається відкритим питання інтеграції тренінгових технологій у навчальний процес вищої освіти. Необхідно створити систему тренінгів, яка стане невід'ємною частиною традиційного навчального процесу.

За даними досліджень Л.Боднаревої [5], тренінгова система навчання має забезпечити постійне відстеження індивідуального прогресу учасників, що підвищує ефективність засвоєння матеріалу на 35% порівняно з традиційним навчанням. Перші згадки про тренінгові технології пов'язують із застосуванням методів К. Станіславського для підготовки акторів у театральній педагогіці на початку ХХ століття. Вони були спрямовані на розвиток уваги, самоконтролю, емоційної виразності, що згодом стало базою для багатьох сучасних тренінгів.

Протягом минулого століття тренінг отримав широке визнання та був впроваджений у різні сфери діяльності. У 1970-х роках у Лейпцигському та Єнському університетах під керівництвом (Німеччина) М. Форверга розробили метод соціально-психологічного тренінгу, що використовував рольові ігри з елементами драматизації для розвитку комунікативних навичок. Дослідження Еліота Жака та його колег щодо динаміки групи заклали основи сучасних тренінгових технологій, зокрема в галузі організаційного консультування. Роботи Фріца Перлза, які заклали основу тренінгових методів, орієнтованих на самопізнання та саморефлексію учасників (Гештальт-інститут Клівленда (США)). Внесок професора Івана Зверєва у розвиток соціально-педагогічних тренінгів (Київський національний університет імені Тараса Шевченка). Дослідження професора Мирослава Мариновича щодо розвитку особистісних компетентностей через тренінгові технології (Український католицький університет (Львів)).

Сьогодні тренінг є незамінним елементом системи навчання, орієнтованого на досвід людини, що дозволяє одразу застосовувати нові знання на практиці та формувати нові навички. Тренінг сприяє розвитку професійних умінь, креативного мислення та інтелектуальних здібностей, зокрема професійного мислення і мовлення студентів. Він має суттєві відмінності від

традиційного навчання, яке здебільшого зводиться до передачі інформації та засвоєння знань. Тренінг натомість є процесом пізнання себе й інших, формою ефективного навчання, що сприяє розширенню досвіду, формуванню навичок та умінь (рис.2.1.1).

Інтерактивність	→	Моделювання професійних ситуацій
Практична спрямованість	→	Формування професійних навичок
Зворотній зв'язок	→	Рефлексія та самопізнання
Адаптивність	→	Інтеграція різних освітніх програм
Переваги	→	Підвищення мотивації та активності здобувачів вищої освіти
Виклики	→	Підготовка викладачів та методична база

Рис.2.1.1. Тренінгові технології у професійній підготовці здобувачів вищої освіти

Традиційне навчання залишається важливим, але в умовах швидких змін і постійного оновлення знань воно має обмежене застосування. Натомість тренінгові технології, завдяки своїй науково-методичній розробленості, практичній спрямованості та доступності, визнані ефективними засобами для розвитку особистості, здобуття знань та формування практичних умінь.

Тренінги, орієнтовані на розвиток особистісної та професійної компетенції, повинні стати одним із ключових елементів професійної підготовки. Ми вважаємо, що тренінгові технології мають великий потенціал у процесі навчання майбутніх учителів географії.

Тренінг можна розглядати як навчальний процес, що складається з кількох етапів, на кожному з яких застосовуються активні методи навчання. Серед основних переваг тренінгу як активної форми навчання можна виділити такі:

- моделювання професійних ситуацій: тренінг базується (повністю чи частково) на відтворенні ситуацій, характерних для професійної діяльності учасників, і спрямований на розвиток умінь і навичок, необхідних у практичній роботі.

- індивідуальні та групові завдання: тренінги включають виконання як індивідуальних, так і групових практичних занять, а також проведення рольових ігор, що сприяє всебічному розвитку компетенцій.

- систематизація досвіду: тренінг дає змогу студентам упорядкувати набутий досвід, оцінити рівень власної професійної компетентності та визначити шляхи для подальшого професійного зростання.

- демократичний стиль спілкування: тренінг сприяє встановленню демократичного стилю взаємодії, забезпечує суб'єкт-суб'єктний підхід у навчальному процесі, що підвищує мотивацію студентів.

- розвиток навичок публічної презентації та командної роботи: тренінг формує у студентів практичні вміння виконувати індивідуальні завдання, презентувати результати своєї діяльності, а також ефективно співпрацювати в команді.

- розвиток лідерських якостей та активної позиції: тренінг сприяє розвитку лідерських якостей, ініціює активність студентів і допомагає реалізувати їхній потенціал [37].

Тренінгові технології вирізняються високим рівнем інтерактивності, що сприяє активному залученню учасників до навчального процесу. Особливістю тренінгу є постійна взаємодія між учасниками та тренером, що створює атмосферу співпраці та взаємопідтримки. Викладач, який виступає у ролі тренера, виконує функції фасилітатора та модератора, організовує діяльність групи, надає зворотний зв'язок і стимулює рефлексію. Це сприяє розвитку у студентів навичок самопізнання, критичного мислення та саморефлексії, що є важливими складовими особистісного і професійного зростання.

Ефективність тренінгових технологій у навчальному процесі визначається кількома критеріями. Одним із них є підвищений рівень засвоєння знань і навичок, адже студенти не просто отримують інформацію, а активно залучаються до її обробки через практичну діяльність. Застосування тренінгів допомагає формувати стійкі професійні компетентності, такі як комунікативні, аналітичні та організаційні вміння. Окрім того, тренінги сприяють підвищенню навчальної мотивації студентів, адже вони бачать реальні результати своєї

роботи та отримують можливість одразу застосовувати здобуті знання на практиці.

Важливим аспектом є адаптивність тренінгових технологій до різних освітніх програм і спеціальностей. Тренінг можна успішно впроваджувати як у педагогічну та психологічну підготовку, так і у професійну підготовку спеціалістів у галузях менеджменту, маркетингу, економіки та інших. Завдяки своїй гнучкості тренінг може бути адаптований до специфіки різних дисциплін, враховуючи особливості навчального матеріалу та потреби студентів. Це робить його універсальним інструментом у сучасній освіті.

Проте, незважаючи на численні переваги, впровадження тренінгових технологій у традиційну систему навчання стикається з певними викликами. Одним із таких є потреба у підготовці викладачів, які повинні мати не лише фахові знання, а й володіти методикою проведення тренінгів, бути готовими до змін у підходах до навчання. Також існує потреба у створенні відповідної методичної бази та забезпеченні матеріально-технічних ресурсів, що може вимагати додаткових зусиль з боку закладів освіти.

Загалом, тренінгові технології є інноваційним засобом навчання, який доповнює традиційні форми та методи, роблячи навчальний процес більш динамічним і практично орієнтованим. Вони сприяють розвитку професійних умінь, готують студентів до реальних умов роботи, формують навички ефективного спілкування та командної взаємодії. У кінцевому результаті, тренінги сприяють формуванню конкурентоспроможних фахівців, які здатні адаптуватися до змін на ринку праці та успішно реалізовувати свої професійні навички.

Загалом, тренінгові технології є інноваційним засобом навчання, який доповнює традиційні форми та методи, роблячи навчальний процес більш динамічним і практично орієнтованим. Вони сприяють розвитку професійних умінь, готують студентів до реальних умов роботи, формують навички ефективного спілкування та командної взаємодії. У кінцевому результаті, тренінги сприяють формуванню конкурентоспроможних фахівців, які здатні

адаптуватися до змін на ринку праці та успішно реалізовувати свої професійні навички.

2.2. Інтерактивні методи та форми проведення шкільних тренінгів

Учні засвоюють навчальний матеріал по-різному: одні краще сприймають інформацію під час читання, інші – під час слухання, а ще комусь легше вчитися на практичних заняттях. Учитель, який використовує різні способи подання матеріалу (застосовує різноманітні форми і методи навчання), має більше шансів задовольнити потреби учнів та забезпечити ефективне засвоєння теми.

Під час вибору методу викладання слід враховувати кілька чинників: рівень знань учнів із даної теми, засоби, які допоможуть підкріпити навчальний матеріал, кількість учасників у групі (інтерактивні методи є ефективнішими при меншій кількості учнів), доступні ресурси (час та приміщення), а також розташування робочих місць у класі (стаціонарні парти можуть ускладнювати пересування та зміну конфігурації під час групової роботи) [37].

Способи організації груп

У школі групи для роботи можуть формуватися двома основними способами: для роботи всім класом або для роботи в малих групах. Кожен із цих підходів має свої особливості.

Робота всім класом

Під час занять, коли вся група працює разом, усі учні сидять разом і зосереджують увагу на вчителіві або лідеру обговорення. Цей формат використовується у таких випадках:

- під час привітання та введення в тему уроку;
- коли необхідно вислухати одного або кількох доповідачів (наприклад, під час презентацій);
- для обміну результатами роботи, виконаної у малих групах;
- на завершальному етапі уроку для підбиття підсумків.

Переваги роботи всім класом полягають у можливості ознайомити всіх учнів із матеріалом та досвідом, а також легко давати інструкції всій групі. Такий

підхід допомагає тим учням, які відчують труднощі з активною участю, поступово адаптуватися до умов навчання.

Робота в малих групах

На відміну від занять усім класом, де учні здебільшого є пасивними слухачами, робота в малих групах активізує їхню взаємодію, сприяє обміну ідеями та розвитку творчих здібностей. Під час роботи в малих групах учитель може приділити більше уваги кожній групі, збагачуючи процес навчання своїми знаннями та досвідом.

Метод малих груп доцільно використовувати, коли учням потрібно:

- познайомитися один з одним;
- обговорити новий матеріал;
- вирішити поставлені завдання;
- підготувати презентацію або рольову гру;
- адаптуватися та навчитися взаємодіяти з однокласниками.

Кількість учасників у малих групах зазвичай становить від 2 до 8 осіб. Якщо кількість перевищує 8, це може призвести до зменшення ефективності роботи, оскільки група може розділитися на підгрупи.

Способи організації малих груп

Групи обговорення створюються для стимулювання мислення та обміну ідеями. Оптимальний розмір групи обговорення – 4-6 учнів, а тривалість обговорення не повинна перевищувати 10 хвилин. Учитель повинен чітко пояснити мету обговорення та періодично змінювати склад груп для забезпечення різноманітності.

Пари зручно використовувати під час коротких завдань, вступних вправ або навчання один одного. Пари формуються на основі особистих уподобань або випадковим чином і використовуються для вправ, що потребують взаємодії двох учасників.

Трійки є корисними для завдань, що потребують спостереження та аналізу. У такій групі один учень виступає промовцем, другий – слухачем, а третій – спостерігачем, який аналізує взаємодію і надає зворотний зв'язок. Ролі змінюються по черзі, щоб кожен учасник побував у всіх трьох ролях. Після

завершення справи учні діляться своїми спостереженнями та досвідом з однокласниками.

Після виконання вправ у малих групах учитель може організувати обговорення всією групою або об'єднати кілька трійок для обміну досвідом. Це сприяє рефлексії та глибшому розумінню навчального матеріалу.

Під час лекційного заняття вчитель знаходиться у фронтальній позиції відносно класу та представляє нову інформацію всім учням одночасно. Цей метод ефективний, коли необхідно донести новий матеріал до великої кількості учнів, які мають обмежені знання з теми. Тривалість лекції може варіюватися, але для учнів молодшого та середнього віку доцільно обмежити її до 15-20 хвилин, аби уникнути перевантаження [19].

Під час лекції учні переважно пасивно сприймають інформацію, тому важливо, щоб вчитель дотримувався чіткого викладу та підтримував увагу класу. Якщо лекція тривала або вчитель читає матеріал монотонно, учні можуть втратити інтерес і відволіктися. Хороша підготовка та активна взаємодія з аудиторією допомагають утримувати увагу учнів, сприяють їхньому зацікавленню та кращому засвоєнню матеріалу.

Міні-лекції відрізняються коротшою тривалістю (до 10-15 хвилин) і використовуються для стислого представлення нової інформації. Цей формат дозволяє уникнути перевантаження учнів та підтримувати їхню увагу. Міні-лекції часто є частиною ширшої теми і чергуються з іншими методами навчання: запитання-відповіді, групові вправи, рухливі перерви.

Міні-лекції доцільно використовувати для пояснення коротких теоретичних аспектів або інструкцій перед виконанням практичних завдань, а також для підсумування роботи в групах.

На відміну від лекцій, які охоплюють широкі аспекти теми, презентації зосереджені на поданні конкретних нових результатів або аспектів теми. Успішна презентація потребує попередньої підготовки, включаючи репетицію, організацію робочого місця та підготовку засобів наочності (плакати, слайди, відеоматеріали).

Для ефективності презентації вчитель повинен періодично перевіряти розуміння учнями нового матеріалу та підтримувати зворотний зв'язок. Гнучкість під час презентації допомагає врахувати реакцію учнів та адаптувати подання інформації до їхніх потреб.

Коллективні презентації. Це формат, коли кілька учнів по черзі представляють матеріал перед класом. Ведучий координує черговість виступів, а кожен доповідач розкриває один з аспектів теми. Наприкінці презентації учні можуть ставити запитання доповідачам, що сприяє інтерактивності та підвищенню інтересу до теми.

«Мозковий штурм». Цей метод навчання використовується для генерації ідей з певної теми. «Мозковий штурм» проводиться у два етапи: спочатку учні висловлюють усі свої ідеї, а потім відбувається їхнє оцінювання. Для запису ідей зручно використовувати шкільну дошку або аркуші фліп-чарту. Метод стимулює мислення та сприяє залученню всіх учнів до обговорення.

Учні можна розподілити на малі групи для початкового обговорення, а потім зібрати для спільного оцінювання ідей. Це допомагає розглянути тему з різних точок зору, розвивати креативне мислення та застосовувати нестандартні підходи.

Ситуаційна вправа – це реальний або змодельований випадок, який учні аналізують. Вона може бути заснована на життєвому досвіді вчителя, колег або прикладах з літератури. Цей метод допомагає учням розвивати навички критичного мислення, аналізувати проблеми та пропонувати можливі рішення.

Рольові ігри є ефективним методом навчання, який потребує чіткої організації. Вони дозволяють учням набувати досвіду використання певних навичок у безпечних умовах, аналізувати альтернативні способи дій та закріплювати вивчений матеріал через зворотний зв'язок. Рольові ігри також додають елемент розваги до навчального процесу, що підвищує мотивацію учнів.

Ігри можуть включати різні види активності: фізичні вправи, соціальну взаємодію, тематичні обговорення. Відповідно до домінуючої активності гра може вирішувати різні завдання – від розминки до розвитку конкретних навичок. Використання опитувань і голосувань за допомогою цифрових інструментів

(наприклад, Kahoot, Mentimeter) стимулює активну участь учнів і допомагає швидко оцінити їхнє розуміння теми. Це також створює можливість для миттєвого зворотного зв'язку та коригування навчального процесу. Додавання елементів гри до навчання (змагання, бали, нагороди) робить процес більш цікавим і мотивуючим для учнів. Гейміфікація може використовуватися під час виконання завдань, вікторин, конкурсів та інших форм навчання.

Інтерактивні методи навчання сприяють активному залученню учнів до процесу, розвитку їхніх комунікативних і соціальних навичок. Проте успіх використання інтерактивних методів залежить від підготовки вчителя та відповідності вибраного методу навчальній ситуації. Неправильний вибір гри або метода може знизити ефективність навчання.

Вчитель має добре орієнтуватися у різних методах та іграх, мати чітко визначені цілі, володіти методикою проведення та бути готовим адаптувати навчальний процес відповідно до потреб учнів.

Метод кейс-стаді полягає в аналізі конкретних випадків або ситуацій з реального життя. Учні вивчають кейс, обговорюють його в групах і пропонують свої рішення. Це розвиває критичне мислення та навички аналізу. Метод підходить для старших класів і може використовуватися на уроках історії, географії, економіки та права.

Метод проєктів орієнтований на активну участь учнів у створенні конкретного продукту (наприклад, дослідницького звіту, презентації або плаката). Учні працюють над проєктом протягом тривалого часу, що дозволяє їм глибше вивчати тему та розвивати навички планування, дослідження та презентації результатів.

Важливо додати етап рефлексії наприкінці заняття. Учні можуть обговорити, що вони дізналися, що було складним і що потрібно вдосконалити. Рефлексія розвиває навички самоконтролю та саморефлексії, допомагає учням краще засвоювати матеріал та визначати власні сильні і слабкі сторони.

Метод перевернутого класу передбачає, що учні спочатку опрацьовують новий матеріал вдома (наприклад, через перегляд відео або читання текстів), а на уроці виконують практичні завдання та вправи, обговорюють питання та

розв'язують проблеми. Це підвищує ефективність уроку та дозволяє більше часу присвячувати практиці.

Отже, використання різних методів навчання у шкільному процесі дозволяє зробити уроки більш цікавими та ефективними для учнів. Лекції та міні-лекції допомагають систематизувати теоретичні знання, тоді як презентації забезпечують подання конкретних аспектів теми. Робота в малих групах, «мозковий штурм», аналіз ситуаційних вправ та рольові ігри сприяють розвитку комунікативних, аналітичних та творчих здібностей учнів. Інтерактивні методи навчання дозволяють вчителю створити сприятливі умови для активного залучення всіх учасників, формування ключових компетентностей та забезпечення ефективного зворотного зв'язку. У підсумку, поєднання традиційних та інтерактивних підходів дозволяє задовольнити різні освітні потреби учнів і підвищити якість навчального процесу в школі.

2.3. Тренінгові технології для вивчення і закріплення нового матеріалу

Однією з ключових переваг тренінгу в навчальному процесі є створення безпечного середовища, де учні можуть вчитися без страху зробити помилку. Це дозволяє їм сміливо експериментувати та ухвалювати рішення без побоювань негативних наслідків. Для досягнення ефективності тренінгового заняття необхідно не лише створити атмосферу відкритості та підтримки, але й забезпечити дотримання правил взаємодії, які формуються разом з учнями. Це сприяє розвитку довіри в класі, де кожен учень може висловлювати свої думки, обговорювати проблеми, брати участь у спільному прийнятті рішень, а також бачити ситуацію з позиції іншої людини.

Етап «Знайомство вчителя з класом»

Вправа «Ініціали»

Мета: познайомитися з учнями на початку нового навчального року або під час першого заняття. Вчитель розпочинає вправу, а учні по черзі представляють себе. Рекомендується, щоб учні написали свої імена на бейджиках. Кожен учасник називає своє ім'я та прізвище, а також визначає свої позитивні якості, які починаються з літер його ініціалів. Наприклад: «Олександр Петрик —

оптимістичний, працьовитий». Це сприяє створенню дружньої атмосфери та розвиває навички самопрезентації.

Етап «Організація навчальної діяльності»

Вправа «Пальці»

Мета: розвивати увагу та вміння швидко реагувати.

Учитель пропонує учням показати стільки пальців, скільки, на їхню думку:

- океанів на Землі;
- материків;
- півкуль (північна та південна);
- екваторів (один);
- тропіків (два).

Ця вправа є чудовим способом перевірки знань та активізації учнів.

Психологічна вправа «Настрій на творчість»

Мета: налаштувати учнів на позитивну та творчу атмосферу під час уроку.

Учитель пропонує учням сісти зручно, випрямити спину та закрити очі. Глибоко вдихніть і звільніться від будь-яких тривог. Учитель говорить: «Сьогодні ми будемо вчитися через гру, вирішуючи важливі питання. У кожного з вас є свій унікальний стиль та місце в цій грі. Відчуйте, як у вас прокидається творчість та активність, заряджаючи енергією всіх довкола. Відкрийте очі та подивіться, як змінився світ навколо вас!»

Етап «Актуалізація опорних знань»

Вправа «Продовж ланцюжок»

Мета: навчити учнів активного слухання та розвинути навички спілкування.

Учитель починає висловлювання, описуючи певне природне явище або об'єкт, і робить паузу, запрошуючи учнів продовжити його думку. Наприклад, під час вивчення теми «Літосфера» у 6 класі:

- «Літосфера – це...»
- «Вона складається з...»
- «Чи є літосфера частиною атмосфери?»

Або під час вивчення теми «Природні зони Африки. Саванна» у 7 класі учні описують саванну, а вчитель демонструє зображення, які частково відображають особливості цієї природної зони, але не повністю відповідають їй. Це спонукає учнів уважніше слухати та коригувати свої відповіді.

Цю вправу можна використовувати під час вивчення тем «Природні зони світу» у 7 класі або «Тваринний світ України» у 8 класі.

Вправа «Блеф-клуб»

Ця вправа підходить для будь-якої теми та сприяє розвитку критичного мислення й уміння працювати в групі. Клас розподіляється на групи, і кожна група готує запитання для інших груп у форматі «Чи вірите ви, що...».

Приклади запитань:

- «Чи вірите ви, що на річці Дніпро збудовано 6 водосховищ?»
- «Головною річкою України є Дунай?»
- «Чи є на території Карпат тектонічні озера?»
- «Ріки України належать до басейнів Чорного, Азовського та Балтійського морів?»
- «Озеро Світязь є найглибшим озером України?»
- «Найбільша кількість боліт України зосереджена у Поліссі?»

Етап «Мотивація навчальної діяльності»

Мета цього етапу – зацікавити учнів темою уроку та підготувати їх до активної роботи. Учитель пропонує учням обговорити наведені запитання, спонукаючи їх міркувати, перевіряти свої знання та шукати додаткову інформацію.

Вправа «Притча про можливості»

Ця вправа ідеально підходить для розвитку в учнів навичок планування та рефлексії над власними можливостями. Притча демонструє, що кожен має багато шансів у житті, але їх важко реалізувати без зусиль та відповідного планування.

Притча: Одного разу чоловікові наснився сон, ніби він гуляє містом і заходить у незвичайний магазин. На полицях він бачить різноманітні екзотичні фрукти та овочі – яскраві, ароматні, привабливі. Чоловік вирішив взяти один із

плодів, але варто було йому це зробити, як фрукт одразу перетворився на маленьке зернятко. Здивований, він звернувся до продавця:

– Чи можете ви продати мені цей фрукт?

Продавець відповів:

– Ми не продаємо плоди, ми торгуємо насінням.

Запитання для обговорення:

1. Що має зробити чоловік, щоб із насіння вирости плоди?
2. Які труднощі можуть виникнути на шляху вирощування?
3. Як цю притчу можна застосувати до нашого життя та досягнення цілей?

Мета вправи:

- Показати учням важливість зусиль та планування для досягнення результату.
- Розвинути навички критичного мислення та аналізу життєвих ситуацій.
- Підтримати дискусію про власні можливості та перспективи.

Вправа «Рай і пекло».

Ця вправа є чудовим способом продемонструвати важливість співпраці та взаємодопомоги в колективі.

Притча: Одного разу мудрець звернувся до Господа з проханням показати йому, що таке рай і пекло. Господь погодився і спочатку відвів його до кімнати, де посеред стояв великий казан з їжею. Навколо нього були люди, які тримали ложки з довгими ручками – довгими за руки. Всі вони були голодні й сумні, бо не могли нагодувати себе.

Мудрець сказав: «Це справді пекло».

Потім Господь відвів мудреця до іншої кімнати. Там також стояв казан з їжею, а люди тримали такі ж ложки. Але ці люди були ситими та щасливими, бо вони годували одне одного.

«Це ж рай!» – вигукнув мудрець.

Запитання для обговорення:

1. Чому люди в першій кімнаті не могли поїсти, хоча мали їжу та ложки?
2. Що зробили люди в другій кімнаті, щоб усі були щасливі?

3. Як цю притчу можна застосувати до нашого шкільного життя та взаємодії в класі?

Мета вправи:

- Показати важливість співпраці та взаємодопомоги.
- Навчити учнів працювати в команді та підтримувати одне одного.
- Викликати дискусію про значення доброти, взаємопідтримки та взаєморозуміння.

Етап «Вивчення нового матеріалу»

Вправа «Повітряні кулі»

Мета: розвивати в учнів просторову уяву та критичне мислення. Вправу можна використовувати під час вивчення теми «Ресурсозабезпеченість» у 10 класі.

Учитель демонструє три надуті повітряні кулі: одна сильно надута, друга – ледь надута, третя – надута в міру. Учні мають припустити, що кулі символізують різні підходи до використання природних ресурсів.

Запитання для обговорення:

1. Чим відрізняються ці кулі?
2. Що може трапитися з кулею, яка надто сильно надута?
3. Як це впливає на екологічну ситуацію та перетворення довкілля?
4. Які негативні наслідки можуть виникнути від перенасичення системи ресурсами?
5. Що загрожує кулі, яка надута занадто слабо?
6. Як ця ситуація впливатиме на ефективність використання ресурсів?
7. Яка з куль «проживе» довше? Чому?
8. Як слід раціонально використовувати природні ресурси?

Вправа «Плакат природної зони»

Мета: систематизувати знання з вивченої теми та розвивати навички групової роботи. Учнів об'єднують у групи по 2-3 особи. Вони знайомляться з текстом підручника, вивчають природні зони (наприклад, тундра, тайга, пустеля) і створюють плакат, використовуючи електронні інструменти або малюнки.

Потім кожна група презентує свій плакат та коротко характеризує природну зону.

Вправа «Географічний слалом»

Мета: активізувати знання учнів з теми уроку. Клас поділяється на групи. Кожна група читає текст параграфа і складає по одному питанню для інших груп. Після цього представники груп записують свої питання на дошці. Учні мають відповісти на запитання інших груп та оцінити відповіді. Учитель завершує вправу підсумком і узагальненням. Вправу можна застосовувати під час вивчення економічної географії різних країн.

Вправа «Рекламна кампанія»

Мета: розвивати креативне мислення та вміння працювати в команді.

Після вивчення теми учням пропонується створити рекламний плакат або відеоролик на тему. Учні об'єднуються в групи, отримують необхідні матеріали та обирають формат рекламної кампанії (вірш, пісня, кліп, плакат тощо). Потім учні представляють свої проекти перед класом.

Фізкультхвилинка

Вправа «Австралійський дощ»

Мета: зняти напругу та відновити увагу учнів.

Учні стають у коло, а вчитель описує процес дощу в Австралії, демонструючи рухи:

- Вітер – учитель тре долоні.
- Дощ – клацання пальцями.
- Злива – бавовна по грудях.
- Град – тупотіння ногами.
- Затишшя – зворотній порядок рухів.
- Сонце – учні піднімають руки вгору.

Вправа «Друкарська машинка»

Мета: закріпити нові терміни та поняття.

Учні стають у коло. Кожен учасник по черзі називає одну літеру слова, що вивчається на уроці (наприклад, «екосистема»). Після завершення слова учні тупотять ногами на знак пунктуації та ляскають у долоні.

Вправа «Спляча вісімка»

Мета: розслабити м'язи очей та покращити кровообіг.

Учні сидять зручно, випрямляють спину, розслаблюють плечі. Учитель просить намалювати в повітрі кінчиком носа лежачу вісімку (знак нескінченності). Це допомагає зняти напругу з очей.

Вправа «Погода у Занзібарі»

Мета: створити емоційний настрій та розслабити учнів.

Учні стають у коло, повторюючи за вчителем рухи:

- Сонце – гладять по плечах.
- Вітер – проводять пальцями по спині.
- Дощ – стукають пальцями по спині.
- Град – кулаками стукають по спині.
- Затишшя – повторюють усі рухи у зворотному порядку.

Вправа «Коло впевненості»

Мета: підвищити впевненість учнів у собі.

Учні уявляють невидиме коло перед собою та заходять у нього, згадуючи момент, коли вони відчували себе впевнено. Це допомагає підвищити самооцінку та настрій.

Вправа для розслаблення очей

Мета: зняти напругу з очей після тривалого письма чи читання.

Учні розігрівають долоні, потерши їх одна об одну, і прикривають ними закриті очі, відчуваючи тепло. Вони роблять кілька глибоких вдихів, уявляючи, як свіжий кисень наповнює очі та заспокоює розум.

Етап «Закріплення, узагальнення і систематизація знань»

Вправа «Невербальні методи»

Мета: навчити учнів створювати короткі схеми та опорні конспекти, розвивати просторову уяву.

Учні об'єднуються у групи по 4-5 осіб. Кожна група отримує картку з темою для невербальної презентації, яку вони мають показати без слів протягом 7-10 хвилин. Вправу доцільно проводити з темами «Природні зони», «Кліматичні пояси» у 7 класі або «Класифікація країн» у 10 класі.

Вправа «Географічний диктант»

Мета: перевірити знання номенклатури та картографічних навичок учнів.

Один учень готує 7-10 географічних об'єктів, які інші учні повинні знайти та показати на карті. Вправу можна використовувати як тренувальну або як контрольну роботу.

Вправа «Валіза в подорож»

Мета: закріпити знання з теми та розвинути інтерес до предмета.

Учень, який сидить обличчям до класу, приймає пропозиції від інших учнів щодо предметів, які варто взяти з собою в подорож до певної природної зони (наприклад, у пустелю чи до лісу). Учень обґрунтовує свої рішення, пояснюючи, чому він бере або не бере запропоновані речі.

Вправа «Медитація природи»

Мета: розвивати просторову уяву та асоціативне мислення.

На екрані зображено кілька різних природних зон. Учитель читає опис природної зони під спокійну музику, а учні повинні вибрати правильне зображення та назвати природну зону.

Вправа «Нобелівська премія»

Мета: розвивати вміння аргументовано висловлювати свої думки та захищати свою позицію.

Учні уявляють, що вони відомі вчені, які змагаються за отримання Нобелівської премії за дослідження певної галузі. Вони повинні підготувати короткий виступ, доводячи, що їхній проєкт або регіон розвитку є найкращим для розміщення промислових підприємств.

Вправа «Займи позицію»

Мета: навчити учнів висловлювати свої думки та аргументувати позицію.

Учитель зачитує висловлювання, пов'язане з певною темою (наприклад, «Зміни клімату – це найбільша екологічна проблема сучасності»). Учні обирають сектор з табличками «Згоден» або «Не згоден» і аргументують свою позицію. Якщо учнів переконують аргументи протилежної сторони, вони можуть змінити свою позицію.

Вправа «Лови помилку»

Мета: перевірити знання учнів та розвинути критичне мислення.

Клас поділяється на групи по 3-4 особи. Учні отримують картки з різними твердженнями (як правильними, так і хибними). Групи мають визначити, які твердження правильні, а які ні, та виправити помилки.

Вправа «Вгадай задумане»

Мета: розвивати логічне мислення та знання з географії.

Учитель або учень задумують певний географічний об'єкт (наприклад, гору, річку або кліматичний пояс) і описують його, не називаючи. Інші учні повинні вгадати, про що йдеться.

Вправа «Диктант для шпигуна»

Мета: розвивати зорову пам'ять, уважність та вміння працювати в команді.

Клас ділиться на 5-6 команд. Учні підходять до тексту, прикріпленого до стіни, запам'ятовують його фрагмент і диктують своїй команді. Перемагає команда, яка швидше та точніше відтворить текст.

Етап «Підбиття підсумків уроку»

Вправа «Підсумкова рефлексія»

Мета: завершити урок із фокусом на рефлексії учнів, виявити їхні враження та нові знання.

Учитель пропонує учням висловитися за допомогою інтерактивного прийому «Мікрофон». Учні відповідають на наступні фрази:

- «Наш урок закінчився, але я...»
- «Головне, що я хочу сказати...»
- «Нове, що я дізнався сьогодні...»
- «Я вперше замислився(-лася) про...»
- «Для мене це було...»

Вправа «Завершення речення»

Учитель демонструє на дошці 4–5 незавершених речень, які учні мають продовжити. Наприклад:

- «Я дізнався(-лася), що...»
- «Мене здивувало, що...»
- «Мені сподобалося, що...»

- «Можливо, було б краще, якби...»

Вправа «Чарівна скринька»

Учитель дістає стікери з очікуваннями учнів, записаними на початку уроку, і зачитує їх. Учні мають відповісти, чи виправдалися їхні очікування від уроку, та пояснити свою думку.

Вправа «Веселка настрою»

Мета: визначити настрій учнів та провести емоційний аналіз уроку.

Кожному учаснику видається паперова веселка з кольоровими смужками.

Учні відривають смужку, що відповідає їхньому настрою:

- Червоний, жовтий – гарний настрій.
- Зелений – нейтральний настрій.
- Синій, фіолетовий – поганий настрій.

Учитель може обговорити з учнями причини їхнього настрою та внести корективи в наступні уроки.

Вправа «Аркуш, який гуляє по колу»

Мета: зібрати максимальну кількість відгуків про нові знання, отримані на уроці.

Клас ділиться на 4 групи. Кожна група отримує аркуш паперу, на якому потрібно записати відповідь на запитання: «Що нового ви дізналися сьогодні?» Після цього аркуш передається наступній групі, яка додає свій відгук, не повторюючи попередніх відповідей.

Запитання для обговорення:

- Що нового ви дізналися на уроці?
- Для чого ми виконували цю вправу?
- Чому важливо аналізувати інформацію, яку ви отримуєте під час уроку?

Вправа «Кошик знань»

Учні малюють на аркуші паперу кошик і заповнюють його термінами, поняттями та географічною номенклатурою з вивченої теми. Учитель зупиняє роботу через деякий час і просить одного з учнів зачитати свій список. Учасники викреслюють назви, які повторюються у записах інших учнів. Перемагає той, у кого найбільше унікальних записів.

Етап «Домашнє завдання»

Вправа «Таємний друг»

Мета: підтримати учнів, які потребують додаткової допомоги, та створити атмосферу взаємної підтримки.

Учитель пропонує учням обрати «таємного друга» з класу, якому вони допомагатимуть підготуватися до наступного уроку. Це може бути підготовка до роботи з картою, вивчення географічної номенклатури тощо.

Вправа «Здивуй»

Учням пропонується підготувати матеріал з теми, який би здивував однокласників. Наприклад:

- При вивченні теми «Опади» – знайти інформацію про найбільші градини або кольорові дощі.
- При вивченні теми «Природні зони материків» – підготувати цікаві факти про екзотичні рослини та тварини.
- Під час вивчення регіонів чи країн – знайти незвичайні факти про звичаї народів, традиційну кухню або відомі місця.

Вправа «Мій контракт»

Учитель повідомляє оцінки, отримані учнями за семестр. Якщо є учні, які незадоволені своїми результатами, учитель пропонує їм укласти контракт на покращення своїх знань. Учні разом із партнером визначають цілі, над якими вони працюватимуть до кінця наступного семестру.

Застосування тренінгів у навчальному процесі допомагає подолати межі традиційної системи освіти, орієнтуючись на формування практичних компетенцій, які є необхідними для успішної соціалізації та професійної реалізації. Це робить тренінгові технології одним із ключових елементів сучасного освітнього процесу, який відповідає потребам як учнів, так і викладачів.

У підсумку, впровадження тренінгових технологій у навчальний процес дає можливість забезпечити всебічний розвиток учнів, сприяє підвищенню мотивації до навчання та формує ключові компетенції, необхідні для сучасного ринку праці.

Висновки до 2-го розділу

Вивчення еволюції тренінгових технологій показало, що їх розвиток тісно пов'язаний із загальними змінами в освітніх підходах. Від класичних лекційних методів навчання поступово відбувається перехід до активних форм, що передбачають інтерактивну взаємодію учасників навчального процесу. Тренінгові технології виникли як відповідь на потребу в практичному навчанні, орієнтованому на розвиток навичок, які важко засвоїти в рамках традиційних методик.

Сьогодні тренінг розглядається не просто як метод навчання, а як комплексна освітня технологія, яка включає елементи моделювання професійних ситуацій, практичну діяльність, саморефлексію та інтерактивне навчання. Це робить тренінги потужним інструментом для розвитку як професійних, так і особистісних компетенцій учнів і студентів.

Особливістю інтерактивних методів є те, що вони сприяють активному залученню учасників у процес навчання, забезпечуючи можливість не лише отримати знання, а й одразу застосувати їх на практиці. Важливими інтерактивними методами, які використовуються в тренінгах, є рольові ігри, мозкові штурми, кейс-методи, групові дискусії та симуляції. Вони дозволяють створювати умови для розвитку критичного мислення, креативності та вміння працювати в команді.

Рольові ігри є особливо ефективними в контексті шкільних тренінгів, оскільки дозволяють моделювати реальні ситуації, з якими можуть стикатися учні у своєму житті. Це сприяє формуванню соціальних навичок, розвитку емпатії та здатності приймати зважені рішення. Групові дискусії, своєю чергою, стимулюють критичне мислення, дозволяють обмінюватися ідеями та обговорювати різні підходи до вирішення проблем.

У процесі вивчення нового матеріалу інтерактивні тренінгові технології сприяють ефективному засвоєнню знань завдяки їхній практичній орієнтації. Учні не лише слухають теоретичну інформацію, але й беруть активну участь у її освоєнні через практичні завдання, кейси та симуляції. Це дозволяє зробити

навчальний процес більш цікавим і продуктивним, підвищуючи рівень залученості учнів.

Застосування тренінгових технологій дозволяє закріплювати матеріал через рефлексію та обговорення, що сприяє кращому розумінню та запам'ятовуванню нових знань. Учні отримують можливість випробувати здобуті знання на практиці, що є важливим для формування навичок самостійного вирішення завдань.

Розділ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ТРЕНІНГОВИХ ФОРМ У НАВЧАННІ ГЕОГРАФІЇ

3.1. Розробка тренінгу "Географічні особливості України"

Географічні знання є невід'ємною частиною загальної освіти, оскільки вони сприяють формуванню усвідомленого ставлення учнів до навколишнього світу, розумінню екологічних, економічних та соціальних процесів, що відбуваються в Україні та за її межами. У сучасному навчальному процесі важливо використовувати активні методи навчання, які сприяють залученню

учнів до активної діяльності, розвитку їхнього критичного мислення та навичок співпраці.

Розробка тренінгу на тему "Географічні особливості України" має на меті підвищення знань учнів про рельєф, клімат, природні ресурси та адміністративний поділ країни. Використовуючи інтерактивні методи, такі як групові обговорення, практичні завдання і робота з картами, ми прагнемо створити умови для активного навчання, де учні не тільки отримують знання, але й вчаться застосовувати їх у практиці.

Основні завдання тренінгу включають ознайомлення учнів з основними географічними поняттями, розвиток навичок роботи з картами та формування усвідомлення важливості географічних знань у сучасному світі. Програма тренінгу розрахована на 45 хвилин і має на меті не лише навчити, а й зацікавити учнів географією як предметом, що має безпосереднє відношення до їхнього життя та майбутнього.

Цей тренінг стане основою для розвитку пізнавального інтересу учнів до географії, допоможе їм краще орієнтуватися у географічному просторі України та усвідомити значення географічних знань для розуміння різноманітних процесів, що відбуваються в суспільстві.

Тренінг: Географічні особливості України

1. Мета тренінгу:

Підвищення знань учнів про географічні особливості України.

2. Завдання:

- Ознайомлення з основними географічними поняттями (регіони, рельєф, клімат, природні ресурси).
- Розвиток навичок роботи з картами (читання карт, визначення географічних об'єктів, аналіз картографічної інформації).

3. Тема:

Географічні особливості України.

4. Тривалість:

45 хвилин.

Структура тренінгу

Вступ (5 хв)

Вчитель:

Вітає учнів та представляє тему тренінгу. Пояснює мету та завдання, а також важливість географічних знань у повсякденному житті.

Учні:

Висловлять свої очікування від тренінгу. (Наприклад, "Я хочу дізнатися більше про клімат України" або "Мені цікаво, які природні ресурси є в нашій країні".)

Основна частина (30 хв)

1. Презентація основних географічних понять (10 хв):

Вчитель:

- Використає презентацію, щоб представити основні географічні поняття: рельєф України (гори, рівнини), кліматичні зони, природні ресурси (ліси, води, корисні копалини), адміністративний поділ (області та їхні столиці).

- Дає приклади значення кожного з цих понять у житті країни.

Учні:

- Уважно слухають, задають питання, якщо щось незрозуміло.

- Занотовують важливу інформацію, якщо потрібно.

2. Вправа "Карта України" (15 хв):

Вчитель:

- Роздає учням копії фізичних та політичних карт України.

- Оголошує завдання: позначити основні річки, гори, обласні центри та природні ресурси на карті.

- Пропонує учням працювати в групах по 3-4 особи, щоб обговорити, які об'єкти вони повинні позначити.

Учні:

- Відкривають карти та починають працювати в групах.

- Обговорюють, які географічні об'єкти вони знають і де їх розташування.

- Позначають об'єкти на своїх картах, користуючись підручниками або додатковими матеріалами, якщо вони є.

3. Обговорення (5 хв):

Вчитель:

- Після виконання вправи запрошує учнів поділитися своїми знахідками.

Які об'єкти вони позначили? Чи були якісь нові знання?

Учні:

▪ Діляться своїми враженнями, описують, що вони дізналися під час виконання завдання.

- Відзначають, чи були об'єкти, які їм не відомі раніше.

Заключна частина (10 хв)

Вчитель:

○ Підводить підсумки заняття, наголошуючи на основних вивчених географічних поняттях.

- Запитує учнів, що було для них найцікавішим.

Учні:

○ Висловлюють свою думку про те, що їм сподобалось і що можна було б покращити.

○ Заповнюють коротку анкету для зворотного зв'язку (можна усно), відповідаючи на питання, що їм сподобалося, а що ні.

Додаткові матеріали

- Презентація з основними географічними поняттями.
- Картографічні матеріали (фізичні та політичні карти України).
- Анкети для зворотного зв'язку.

3.2. Розробка та результати опитувальника застосування тренінгових методів на уроках географії

У рамках кваліфікаційного дослідження з теми "Застосування основних тренінгових форм і методів на уроках географії" важливим етапом стала оцінка впливу впроваджених підходів у навчальний процес та результати учнів. З метою отримання зворотного зв'язку та аналізу ефективності тренінгових форм і методів був розроблений спеціальний опитувальник, спрямований на вивчення вражень, оцінок та пропозицій учасників дослідження.

Метою опитувальника є визначення рівня задоволеності учнів новими підходами до навчання географії, виявлення їхнього ставлення до тренінгових форм роботи, а також оцінка впливу цих методик на рівень засвоєння навчального матеріалу. Опитувальник покликаний дати відповіді на такі питання:

- Наскільки ефективними виявилися тренінгові методи у порівнянні з традиційними формами навчання?
- Які навички та знання були отримані учнями в результаті використання тренінгових методик?
- Як учні оцінюють свою залученість та активність під час уроків, побудованих на основі тренінгових підходів?

Опитувальник був обраний як основний метод збору даних завдяки його ефективності в отриманні великого обсягу інформації від учасників дослідження. Цей інструмент забезпечує можливість стандартизації відповідей, що дозволяє провести глибокий аналіз та зробити обґрунтовані висновки. Опитувальник дає змогу зібрати як кількісні, так і якісні дані, включаючи:

- Закриті запитання для стандартизованої оцінки різних аспектів тренінгових методик.
- Відкриті запитання, які дають змогу учням висловити власну думку та надати рекомендації.

Опитувальник складається з чотирьох основних блоків, кожен з яких спрямований на дослідження окремого аспекту використання тренінгових методів на уроках географії:

1. Оцінка загальних вражень від тренінгових занять – цей блок містить запитання про загальні враження учнів, що допомагає визначити їхнє ставлення до нового формату уроків.
2. Аналіз корисності тренінгових методів – запитання, які оцінюють, наскільки ефективними були нові методи для засвоєння навчального матеріалу.
3. Емоційний відгук – запитання, що стосуються емоційного стану учнів під час тренінгів, їхньої залученості та мотивації.

4. Пропозиції та побажання – відкриті запитання, які дозволяють учням висловити свої пропозиції щодо вдосконалення тренінгових форм навчання.

Список відкритих запитань для обговорення

- Які ваші загальні враження від проведених тренінгів?
- Який момент тренінгу вам запам'ятався найбільше і чому?
- Чи було щось, що вас здивувало під час тренінгів? Якщо так, то що саме?
- Як ви вважаєте, чи були тренінги корисними для вашого навчання?

Чому?

- Які навички або знання ви отримали під час тренінгів, які вважаєте особливо важливими?
- Як отримані знання можуть допомогти вам у вивченні географії або в повсякденному житті?
- Які нові методи або підходи до навчання ви відкрили для себе під час тренінгів?
- Як ви плануєте використовувати нові навички, здобуті на тренінгах, у своєму подальшому навчанні?
- Чи виникли у вас труднощі в освоєнні нових концепцій? Як ви їх подолали?
- Які емоції ви відчували під час тренінгів? Чи були моменти, коли ви відчували себе особливо натхненними або зацікавленими?
- Як змінилися ваші емоції протягом тренінгу? Чи були моменти, коли ви відчували напругу або дискомфорт?
- Що допомогло вам подолати страх або невпевненість під час виконання завдань на тренінгах?
- Які зміни або вдосконалення ви б запропонували для наступних тренінгів?
- Що, на вашу думку, можна було б додати до тренінгів, щоб зробити їх ще більш ефективними?
- Які теми ви хотіли б обговорити на наступних тренінгах?

Ці запитання можуть стимулювати активну участь учнів у обговоренні та допомогти вам отримати глибше розуміння їхнього досвіду та потреб. Вони

також можуть бути корисними для подальшого вдосконалення тренінгових програм. Якщо потрібно, я можу допомогти з додатковими запитаннями або уточненнями!

У рамках дослідження було проведено опитування серед учнів 8-Б класу 21 ліцею м. Чернівці, які брали участь у тренінгових заняттях на тему "Географічні особливості України". Під час аналізу результатів опитування було розглянуто всі відповіді респондентів, однак для більш глибокого та змістовного аналізу були відібрані найбільш повні, аргументовані та значущі відповіді, які найбільш точно відображають загальні тенденції і оцінки учнів щодо використаних методів навчання. Обрані відповіді відображають різноманітність думок учнів, їхню залученість до процесу навчання, а також демонструють ефективність інтерактивних тренінгових підходів у вивченні географії.

1. Які ваші загальні враження від проведених тренінгів?

«Тренінги були цікавими та корисними».

«Мені сподобалося, що ми працювали у групах і виконували практичні завдання, а не просто слухали лекцію».

«Загалом тренінги пройшли добре, але деякі завдання виявилися складними для розуміння».

«Мої враження неоднозначні. З одного боку, новий формат зацікавив, з іншого – виникло багато питань, які не вдалося одразу вирішити».

«Тренінг викликав гарні емоції»

«Я вважаю їх більш ефективними, ніж звичайні уроки»

2. Який момент тренінгу вам запам'ятався найбільше і чому?

«Найбільше запам'яталася дискусія про зміни клімату».

«Було цікаво слухати різні думки та обговорювати актуальні проблеми».

«Мені запам'ятався момент, коли ми проводили аналіз географічних карт у команді. Це було дуже круто».

«Найяскравіший момент – це гра, де потрібно було відтворити різні географічні явища».

«Під час гри було весело і це допомогло краще засвоїти матеріал».

«Мені запам'яталася групова робота».

3. Чи було щось, що вас здивувало під час тренінгів? Якщо так, то що саме?

«Мене сподобалась відсутність стандартних завдань».

«Всі вправи були інтерактивними та вимагали активної участі».

«Я не очікував, що уроки можуть бути такими цікавими».

«Це було несподівано і цікаво»

«Здивувало те, що ми багато часу присвятили обговоренню»

«Неочікувано було побачити, як мої однокласники проявляли ініціативу та активно брали участь у всіх завданнях».

4. Як ви вважаєте, чи були тренінги корисними для вашого навчання? Чому?

«Так, тренінги допомогли мені краще засвоїти складні теми».

«Особливо вони корисні під час виконання практичних завдань».

«Вважаю тренінги корисними, бо вони зробили навчання більш цікавим і залучили мене до активного обговорення».

«Тренінги були корисними, але деякі завдання були занадто складними без додаткових пояснень».

«Змішане враження: деякі частини були корисними, а деякі здавалися менш потрібними».

5. Які навички або знання ви отримали під час тренінгів, які вважаєте особливо важливими?

«Навчилася працювати з географічними картами та аналізувати кліматичні зміни».

«Розвинув навички критичного мислення та вміння працювати в команді».

«Отримала знання про сучасні проблеми екології та їхнє географічне значення».

«Навчилася краще висловлювати свої думки під час дискусій».

6. Як отримані знання можуть допомогти вам у вивченні географії або в повсякденному житті?

«Знання про кліматичні зони допоможуть мені краще розуміти погодні явища у житті»

«Отримані навички роботи з картами знадобляться під час подорожей».

«Знання про екологічні проблеми допоможуть приймати свідомі рішення у житті».

«Ці знання полегшать розуміння інших природничих наук, зокрема біології.»

7. Які нові методи або підходи до навчання ви відкрили для себе під час тренінгів?

«Відкрила для себе метод інтерактивного навчання через мозковий штурм»

«Дізналася більше про методи використання географічних інформаційних систем».

«Навчилася застосовувати кейсовий метод для аналізу реальних ситуацій».

«Відкрила для себе формат навчання через групові проєкти».

8. Які емоції ви відчували під час тренінгів?

«Відчувала зацікавленість та натхнення через новий формат уроків».

«Хочу більше працювати».

«Мене такі роки мотивують до навчання. Хочу ще».

«На початку було трохи незвично, але згодом почала відчувати більше впевненості».

«Були моменти стресу через складні завдання, але загалом емоції позитивні».

«Переважали відчуття захоплення і задоволення від нового формату».

9. Які зміни або вдосконалення ви б запропонували для наступних тренінгів?

«Додати більше практичних завдань з аналізу даних».

«Хотілося б більше інтерактивних ігор, які допомагають краще запам'ятати матеріал»

«Було б корисно додати більше роботи з телефоном»

«Пропоную включити більше дискусій».

За результатами опитування нами було побудовано теплокарту рівня задоволеності за категоріями опитувальника (рис.3.2.1)

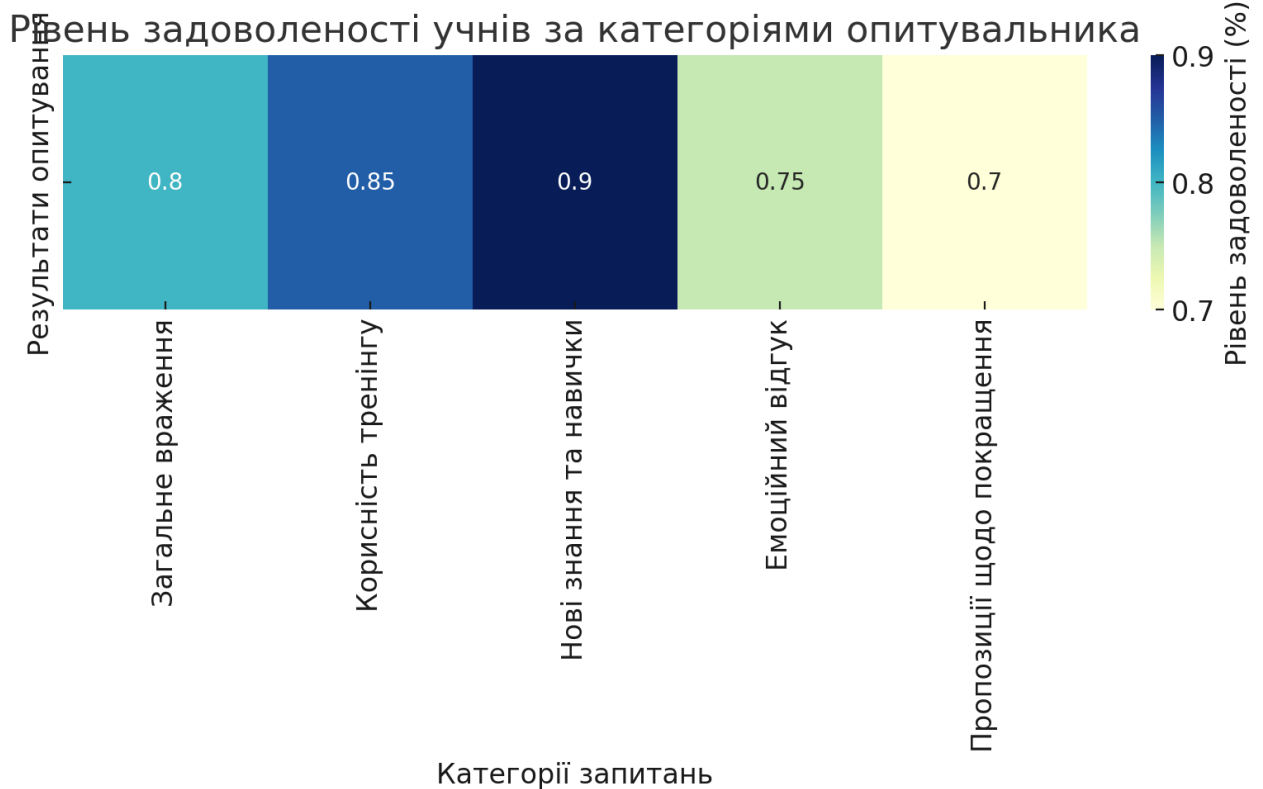


Рис.3.2.1 Рівень задоволеності учнів за категоріями опитувальника

Опитування та побудована теплокарта задоволеності свідчать про високу ефективність інтерактивних тренінгів з географії. Використання активних методик, залучення учнів до групових проєктів і дискусій, а також акцент на практичних завданнях сприяли покращенню засвоєння знань, розвитку критичного мислення та формуванню просоціальної поведінки. Рекомендації учнів щодо покращення тренінгів варто врахувати при розробці майбутніх навчальних програм, щоб забезпечити ще більшу залученість і задоволеність учасників.

3.3. Оцінка ефективності тренінгу за допомогою pre- і post-тестів

Для досягнення ефективності у використанні тренінгових методів у навчальному процесі, особливо під час вивчення таких предметів, як географія, важливо використовувати методи оцінювання знань, які дозволяють оцінити початковий і кінцевий рівень засвоєння матеріалу учнями. Методика pre- і post-тестування є одним із найкращих способів досягнення цієї мети, оскільки вона дозволяє оцінити, як змінилися знання, розуміння та навички учнів під впливом навчальної програми.

Pre- і post-тестування є методами оцінювання, спрямованими на об'єктивне вимірювання ефективності навчального процесу.

Pre-тест (попереднє тестування) дозволяє визначити рівень базових знань учнів перед початком тренінгу, зокрема наявні знання, навички, а також можливі прогалини в розумінні теми.

Post-тест (підсумкове тестування) проводиться після завершення тренінгу і використовується для оцінки змін у знаннях та навичках учнів. Він дає змогу визначити, наскільки ефективними були методи навчання, використані під час тренінгу.

Завдяки цьому підходу педагоги отримують об'єктивну інформацію про успішність засвоєння матеріалу, можуть порівняти результати до і після тренінгу, а також робити висновки щодо необхідності коригування навчальної програми.

При підготовці тестів важливо використовувати однакові запитання для обох тестувань або запитання, які максимально схожі за змістом і складністю. Це дозволить об'єктивно оцінити приріст знань і виключити вплив різниці у складності запитань. Під час розробки тестів ми розробили декілька запитань закритими (тестові запитання з варіантами відповідей) та відкритими (з короткими відповідями або практичними завданнями). Питання охопили основні поняття та навички, які учні засвоять під час тренінгу. Запитання чіткі та зрозумілі, щоб учні могли зосередитися на відповіді, а не на спробах розібратися в формулюванні. У запитаннях, особливо практичних, зазначили, що буде оцінюватися, щоб учні знали, на чому потрібно зосередитися.

Для обох тестів можна використовувати паперовий формат, традиційний спосіб тестування, зручно для класів без доступу до комп'ютерів.

Pre-тест бажано провели в перший день навчального модуля, щоб отримати найточніші дані про початковий рівень знань учнів.

Перед тестуванням учням пояснили мету pre-тесту та зазначили, що результати не впливатимуть на їхні загальні оцінки. Це дозволило зняти стрес і дало можливість учням бути максимально чесними у відповідях.

Після завершення тестування ми зібрали всі відповіді та проаналізували результати, визначаючи середній рівень знань у класі, а також основні теми, які викликають труднощі.

Отримані результати слугують базовою точкою відліку для оцінювання приросту знань після тренінгу. Вчитель може зробити висновки про те, на що слід звернути особливу увагу під час тренінгу, які теми потребують додаткових роз'яснень, а також які методи можуть виявитися найефективнішими.

На основі отриманих результатів вчитель адаптовує програму тренінгу, зосереджуючись на слабких місцях учнів. Наприклад: якщо більшість учнів неправильно відповіли на запитання про географічні особливості певного регіону, варто включити додаткові завдання з цієї теми.

Після завершення тренінгу вчитель проводить повторне тестування (post-тест) для визначення рівня знань, отриманих у результаті навчання.

Перед початком тестування вчитель пояснює учням, що тест буде таким самим, як pre-тест, і їм потрібно виконати його якомога точніше. Учні виконують ті самі завдання, що й у pre-тесті, або варіанти, дуже схожі за змістом. Після збору відповідей вчитель аналізує результати, порівнюючи з попередніми результатами.

Для аналізу ефективності тренінгу вчитель проводить порівняльний аналіз результатів двох тестів.

Вчитель обчислює різницю між середніми балами pre- і post-тестів. Це показує, наскільки ефективним був тренінг.

Вчитель аналізує запитання, які викликали труднощі як у pre-, так і в post-тестах, та робить висновки про необхідність додаткових роз'яснень.

Для наочності вчитель може створити графіки або таблиці, що показують приріст знань.

Після аналізу результатів вчитель робить висновки про ефективність використаних методів та підходів. Наприклад: якщо приріст знань значний, це свідчить про успішність тренінгу, і такий метод можна рекомендувати для використання в інших класах або з іншими темами. Якщо приріст знань

невеликий, вчитель може провести додаткове обговорення з учнями, щоб зрозуміти, які аспекти тренінгу були складними або незрозумілими.

Тест

закриті запитання (по 1 балу за правильну відповідь)

1. Яка річка є найдовшою в Україні?
 - а) Дніпро
 - б) Дністер
 - в) Південний Буг
 - г) Дунай
2. Які гори розташовані на заході України?
 - а) Карпати
 - б) Кримські гори
 - в) Кавказькі гори
 - г) Уральські гори
3. Який з перелічених об'єктів є найбільшим озером України?
 - а) Світязь
 - б) Ялпуг
 - в) Синевир
 - г) Дніпровське водосховище
4. Який з регіонів України є найбільш лісистим?
 - а) Полісся
 - б) Карпати
 - в) Причорномор'я
 - г) Донбас
5. Який кліматичний пояс охоплює більшу частину території України?
 - а) Тропічний
 - б) Помірно континентальний
 - в) Арктичний
 - г) Субтропічний

відкриті запитання (по 2 бали за кожну повну відповідь)

6. Назвіть три основні природні зони України та дайте коротку характеристику кожної з них.
7. Поясніть, чому Карпати є важливим природним регіоном України.
8. Які природні ресурси найбільш поширені в Україні? Перерахуйте мінімум три з них і коротко опишіть їх значення для економіки країни.
практичні завдання (по 3 бали за кожне завдання)
9. Позначте на карті України такі річки: Дніпро, Дністер, Південний Буг. Вкажіть їхній напрямок течії.
10. Вкажіть на карті області, які мають вихід до Чорного моря, та назвіть основні порти України.
11. Знайдіть на карті Карпати та Кримські гори, визначте основні відмінності між цими двома гірськими масивами (можна коротко записати відмінності біля об'єктів).

Максимальна кількість балів за тест – 20 (залежить від варіантів оцінювання та глибини відповідей).

Якщо учень набрав від 0 до 10 балів – це низький рівень знань (потрібно додаткове пояснення базових понять). Від 11 до 15 балів – середній рівень знань (учні мають базові знання, але потребують уточнень). Від 16 до 20 балів – високий рівень знань (учні готові до поглибленого вивчення теми).

У 8-А класі навчається 34 учня. На момент pre- і post-тестування були присутні 29 учнів. Результати тестування показано в таблиці (див. Додаток А).

Середній бал pre-тесту: 8.5

Середній бал post-тесту: 14.2

Середній приріст знань: +5.7 бала

Для порівняння середніх результатів pre- і post-тестів, ми побудували стовпчикову діаграму. Це допоможе наочно продемонструвати ефективність тренінгу.

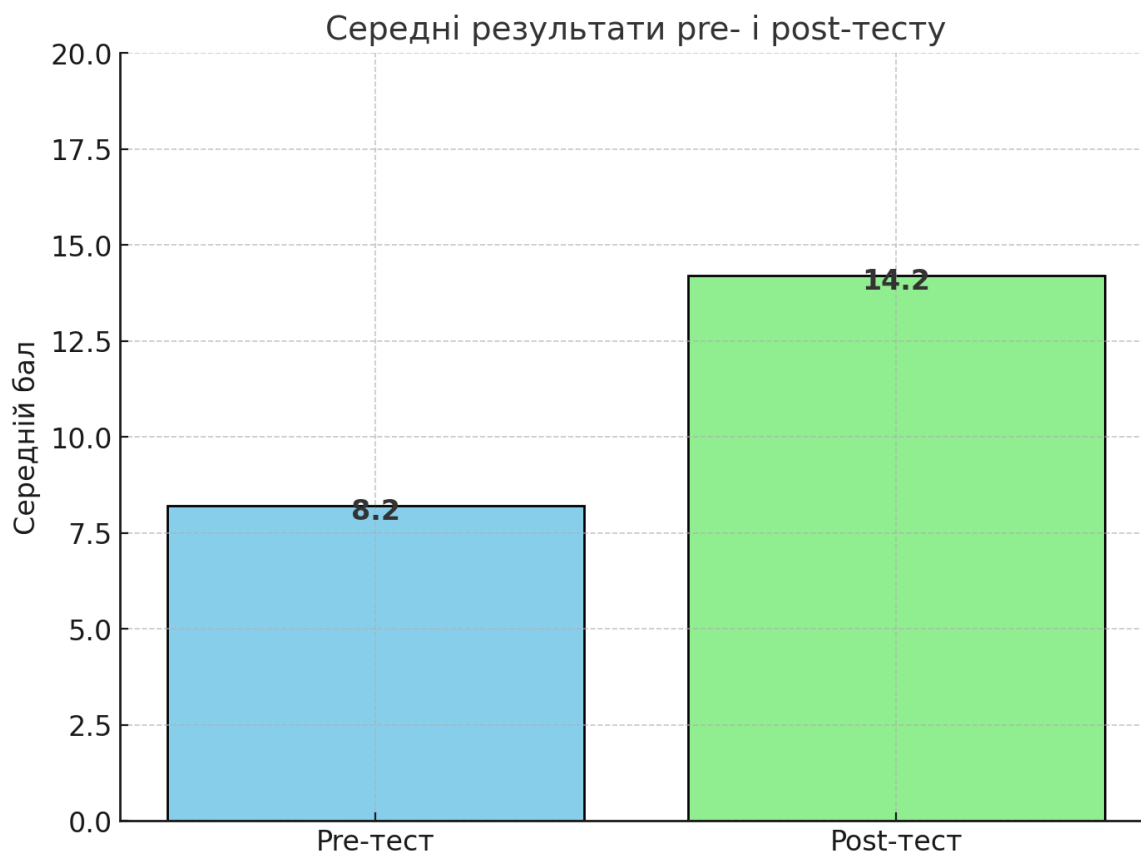


Рис. 3.3.1. Середні результати pre- і post-тесту

Проведений тренінг з теми "Географічні особливості України" продемонстрував високу ефективність у підвищенні рівня знань учнів, що підтверджується результатами порівняльного аналізу pre- і post-тестування. Середній бал у pre-тесті, який становив 8.2, суттєво зріс до 14.2 у post-тесті, що свідчить про помітне покращення розуміння учнями основних географічних понять, а також їх здатності застосовувати отримані знання на практиці.

Значення тренінгу не обмежується лише засвоєнням матеріалу. Використання інтерактивних методів, таких як групова робота з картами, обговорення та практичні завдання, сприяє формуванню в учнів навичок критичного мислення, вміння працювати в команді, а також підвищує мотивацію до навчання. Це особливо важливо в умовах сучасної освіти, де інформаційне навантаження постійно зростає, а інтерактивні методи стають необхідним інструментом для підвищення якості навчання.

Таким чином, результати нашої роботи підтверджують, що тренінговий підхід є дієвим методом, який дозволяє не лише покращити академічні показники учнів, а й розвинути їхні особистісні та соціальні навички.

Впровадження таких методів у навчальний процес з географії може стати основою для підвищення інтересу до предмету, поглиблення знань і забезпечення їх застосування в реальних умовах.

3.4. Переваги та недоліки застосування тренінгів на уроках географії

Як і будь-яка освітня технологія, тренінги мають свої переваги та недоліки. Їхній успіх залежить від різних факторів: рівня професійної підготовки тренера, тематики тренінгу, місця проведення, мікроклімату в групі, а також якості та доступності використаних інструментів.

Для детальнішого розуміння розглянемо таблицю 4.1, яка показує основні переваги та недоліки тренінгів для учнівської молоді.

Таблиця 3.4.1.

Переваги та недоліки тренінгів для молоді

Переваги	Недоліки
Інноваційність	Часові рамки
Моделювання нестандартних ситуацій	Спеціальна підготовка
Сучасність	коучів/тренерів Потреба в
Інтерактивність	індивідуальному підході до окремих
Загальнодоступність	учасників
Мультидисциплінарність	Складна організаційна робота
Мінімальне обладнання	Створення комфортних умов
Вдосконалення практичних навичок	Ресурси (економічні, трудові,
Набуття нових знань	ментальні тощо)
Навчання через дію	Потреба в сучасному обладнанні
Ігрова форма	
Досвід тренера	
Командна робота	
Лідерство	
Розподіл обов'язків в команді	
Неформальна освіта	

Тренінг як форма освітньої діяльності має низку значущих переваг, що робить його надзвичайно ефективним інструментом для роботи з учнівською молоддю. У сучасному освітньому середовищі, де важливо не тільки надати знання, а й розвивати практичні навички та формувати компетенції, тренінг виділяється як інноваційний та перспективний метод.

Однією з ключових переваг тренінгу є його інноваційність. Сьогоднішня молодь потребує актуальних, практичних знань, які вона може застосувати в реальному житті. Традиційні форми навчання часто обмежуються передачею теоретичних знань, тоді як тренінги орієнтовані на інтерактивні методи, що стимулюють активну участь учнів і сприяють їхньому залученню до процесу навчання. Участь у тренінгу дозволяє учням набути практичні вміння і компетенції, які допомагають їм бути конкурентоспроможними на ринку праці, а також швидше адаптуватися до змін і нових вимог суспільства. Це робить тренінг не просто інноваційним підходом, а й форматом, що максимально відповідає потребам сучасної молоді.

Крім того, тренінги пропонують можливість моделювання нестандартних ситуацій. Сценарії та симуляції, що використовуються під час тренінгів, дозволяють учням опановувати навички вирішення складних завдань у безпечному середовищі. Моделювання ситуацій, які можуть виникнути в реальному житті, є потужним інструментом для розвитку стресостійкості та здатності швидко приймати рішення. Наприклад, учні можуть навчитися уникати конфліктів, вирішувати проблеми, працювати в команді, опановувати лідерські якості, що особливо важливо у підлітковому віці, коли закладається основа майбутньої соціальної адаптації.

Однією з основних рис тренінгів є їх сучасність та інтерактивність. У той час як традиційні методи навчання переважно зосереджені на передачі знань від вчителя до учня, тренінг має на меті активне залучення учасників. Інтерактивність як центральний елемент тренінгу дозволяє кожному учаснику не тільки засвоювати матеріал, а й стати його безпосереднім творцем, вносячи свої ідеї та ініціативи. Така форма взаємодії забезпечує активну участь кожного учня, що особливо важливо в умовах сучасної освіти, де важливими є можливості для

самовираження та творчості. Сьогодні в багатьох навчальних закладах активно запроваджуються інтерактивні технології, але тренінг пропонує ще більшу гнучкість і розмаїття способів залучення учнів, що забезпечує унікальний освітній досвід.

Загальнодоступність тренінгів також робить їх привабливими для освітніх установ. На відміну від деяких інших форм навчання, тренінги можуть бути проведені майже в будь-якому місці, і не потребують спеціально обладнаних аудиторій або дорогого оснащення. Ця універсальність дозволяє легко адаптувати тренінги під потреби різних груп учнів, незалежно від віку, соціального статусу або рівня підготовки. Завдяки цій універсальності тренінги доступні для широкої аудиторії, що значно підвищує їхню ефективність як інструменту соціально-педагогічної роботи.

Інша перевага тренінгів — їх мультидисциплінарність. Завдяки цьому тренінги можуть охоплювати широкий спектр тем і проблемних аспектів. Тренінги з успіхом використовуються не лише у педагогіці, а й у психології, соціології, менеджменті, економіці, що дозволяє гнучко адаптувати їх під різні соціальні та освітні завдання. Ця мультидисциплінарність дозволяє вирішувати актуальні проблеми часу: від розвитку лідерських якостей і комунікаційних навичок до корекційної роботи та профілактики конфліктів. Можливість інтегрувати різні дисципліни у тренінговий процес робить цей метод навчання універсальним і затребуваним у сучасному суспільстві.

Також варто звернути увагу на економічність тренінгів щодо обладнання. Більшість тренінгів можна проводити за мінімальних матеріальних витрат. Це дозволяє легко організувати тренінг на відкритому повітрі, в шкільних приміщеннях або будь-якому іншому доступному місці. І хоча є окремі види тренінгів, що потребують спеціального технічного обладнання, переважна більшість тренінгових методів обходиться без нього. Це дозволяє проводити тренінги навіть за умов обмеженого фінансування, роблячи їх зручними для шкіл і молодіжних організацій.

Тренінги сприяють розвитку практичних навичок та навчання через дію, що є невід'ємною частиною їх методології. На відміну від традиційного підходу,

де акцент робиться на запам'ятовування інформації, тренінги орієнтовані на формування нових компетентностей через практичну діяльність. Учні мають змогу обирати ті ролі і завдання, які відповідають їхнім інтересам і потребам, що допомагає їм повніше реалізувати власний потенціал. Такий підхід дозволяє не лише здобувати нові знання, але й відпрацьовувати їх у реальних ситуаціях, що значно підвищує рівень засвоєння матеріалу.

Ще однією значущою перевагою тренінгів є ігрова форма навчання, що є надзвичайно привабливою для молоді. Використання ігрових елементів у тренінгу стимулює інтерес учасників і підвищує мотивацію до навчання. Ігровий формат сприяє створенню невимушеної атмосфери, де учні можуть експериментувати з новими ідеями та підходами без страху перед помилками. Цей підхід підходить для різних вікових груп і дозволяє учасникам активно брати участь, отримуючи новий досвід та знання у цікавій і зрозумілій формі.

Роль тренера в тренінгу також є важливою перевагою цього методу. Тренер виступає не лише як вчитель, але й як наставник та мотиватор, який здатен надихнути учасників, підтримати їх і допомогти розкрити потенціал. Від особистісних та професійних якостей тренера значною мірою залежить ефективність тренінгу, адже тренер є прикладом для наслідування, моделюючи поведінку та цінності, що важливі для розвитку учасників. Саме досвід, знання та здатність тренера залучати учнів до активної участі визначають успіх тренінгу.

Тренінги сприяють розвитку навичок командної роботи та лідерства, що є надзвичайно важливими як для освітнього процесу, так і для соціальної адаптації молоді. Під час спільної роботи учасники вчаться спілкуватися, підтримувати один одного, вирішувати конфлікти, а також приймати рішення на користь усієї команди. У таких умовах виявляються лідерські якості, здатність до кооперації та взаємопідтримки. Командна робота також сприяє розвитку емпатії та взаєморозуміння, що особливо важливо у соціально-педагогічній роботі.

Нарешті, тренінги є важливим елементом неформальної освіти, яка стає все більш ваговою в сучасному суспільстві. Неформальна освіта дає змогу молоді

здобувати знання поза рамками стандартної академічної програми, розвиваючи індивідуальні навички, які відповідають особистим інтересам

Поряд з численними перевагами, проведення тренінгів має і свої недоліки, які можуть ускладнювати їхнє ефективне використання в освітньому процесі. Недоліки тренінгів зумовлені як об'єктивними обмеженнями цього методу, так і вимогами до організації, ресурсів та підготовки тренерів.

Одним із основних недоліків тренінгів є обмеження в часі. На відміну від традиційних навчальних занять, тренінги зазвичай мають чітко визначені часові рамки, що обмежує обсяг матеріалу, який можна розглянути. Крім того, навіть у короткотривалих тренінгах необхідно закладати час на організаційні моменти, рефлексію, обговорення і висновки. В результаті тренінг не завжди дозволяє охопити великий обсяг інформації, що може створювати труднощі, особливо при вивченні складних або глибоких тем.

Ще одним важливим недоліком є потреба в спеціальній підготовці тренерів. Проведення якісного тренінгу вимагає не лише знань, а й розвинених педагогічних, комунікативних та організаційних навичок. Тренер має бути готовим до взаємодії з групою, вміти керувати динамікою групи, зберігати увагу учасників та створювати сприятливу атмосферу. Відсутність належної підготовки може призвести до того, що тренінг не досягне поставлених цілей. Набуття таких навичок є тривалим та інколи дорогавартісним процесом, і на сьогоднішній день у багатьох освітніх закладах все ще існує нестача кваліфікованих тренерів, зокрема серед педагогів.

Необхідність індивідуального підходу до учасників також є проблемою під час тренінгу, особливо в умовах роботи з великими групами. Кожен учасник має свої особливості, що вимагає врахування індивідуальних потреб, можливостей та особистісних характеристик. На практиці це означає, що тренер повинен бути готовий до взаємодії з кожним учнем, що складно реалізувати в групах з великою кількістю учасників. Без належного індивідуального підходу деякі учасники можуть не досягти очікуваних результатів або навіть відчувати себе виключеними з процесу.

Складність організаційної підготовки тренінгів є ще одним важливим фактором, який варто враховувати. Проведення тренінгу вимагає ретельного планування, яке включає підготовку матеріалів, вибір методів і форм взаємодії, організацію приміщення і необхідного обладнання. Крім того, успіх тренінгу значною мірою залежить від рефлексії учасників, що також потребує організаційних зусиль і часу. Підготовка до тренінгу часто займає більше часу, ніж сам тренінг, що може стати обмеженням, особливо за умови браку ресурсів та часу.

Проблема створення комфортних умов є ще одним аспектом, який слід враховувати. Для проведення ефективного тренінгу важливо забезпечити сприятливі умови, що включають відповідне приміщення, належний рівень комфорту і можливість для зосередження учасників. Не завжди у тренера є можливість швидко знайти таке місце, особливо в школах чи інших закладах, де простір обмежений і адаптований для інших потреб. Відсутність комфортних умов може негативно вплинути на результати тренінгу, оскільки учасники не зможуть повною мірою зосередитися на завданнях і взаємодії.

Витрати ресурсів є ще одним суттєвим недоліком проведення тренінгів. Для організації та проведення тренінгу необхідні як фінансові, так і трудові ресурси, особливо якщо йдеться про великий захід із використанням додаткових матеріалів та обладнання. У шкільних умовах це може стати серйозною перешкодою, оскільки не всі навчальні заклади мають достатнє фінансування для забезпечення тренінгових програм. Крім економічних ресурсів, тренінг вимагає також ментальних ресурсів як від тренера, так і від учасників, що може призводити до емоційної втоми, особливо при проведенні інтенсивних тренінгів.

Потреба в сучасному обладнанні також може бути перешкодою для проведення деяких тренінгів. Хоча для багатьох тренінгів не потрібне спеціальне технічне забезпечення, певні види тренінгів, особливо з використанням мультимедійних матеріалів чи інноваційних технологій, вимагають наявності сучасного обладнання. Це можуть бути проєктори, комп'ютери, інтерактивні дошки або інші засоби, які підвищують якість і ефективність навчального

процесу. Однак відсутність необхідного обладнання може обмежити можливості тренера і зробити тренінг менш цікавим та ефективним для учнів.

Отже, хоча тренінги мають безліч переваг, їх проведення пов'язане з певними обмеженнями та складнощами. Це потребує комплексного підходу до підготовки та реалізації тренінгових програм, врахування специфіки аудиторії, наявності ресурсів та умов.

Ми у своїй роботі не тільки хочемо проаналізувати ефективність тренінгових технологій, але й пропонуємо конкретні кроки для їх інтеграції в навчальний процес. Нижче наведено можливі рекомендації.

1. Підготовка вчителів та підвищення кваліфікації.

Для ефективного використання тренінгових технологій необхідно організувати регулярні курси підвищення кваліфікації для педагогів. Це дозволить викладачам опанувати нові методики, навчитися проводити інтерактивні заняття та використовувати різноманітні тренінгові форми, такі як рольові ігри, кейс-методи та групові обговорення.

Важливо включати тренінгові методики в освітні програми підготовки майбутніх вчителів, щоб вони вже з перших років роботи були готові застосовувати сучасні підходи до навчання.

2. Адаптація навчальних програм

Використання тренінгових методів потребує змін у структурі уроків та адаптації навчальних програм. Рекомендується виділяти час для проведення інтерактивних вправ, рефлексії та групової роботи. Це дозволить учням глибше зануритися в навчальний матеріал та розвивати навички критичного мислення.

Доцільно інтегрувати тренінгові елементи в існуючі навчальні плани, зокрема на уроках географії, де є можливість проводити симуляції природних процесів, аналіз екологічних проблем та моделювання реальних ситуацій.

3. Забезпечення ресурсів та технічної підтримки

Для проведення якісних тренінгів необхідні відповідні ресурси: інтерактивні матеріали, мультимедійне обладнання, роздатковий матеріал та просторі приміщення для групової роботи. Школам слід планувати виділення

ресурсів на забезпечення таких потреб, що підвищить ефективність навчального процесу.

Важливо забезпечити доступ до онлайн-ресурсів, які містять тренінгові завдання, інтерактивні відеоматеріали та симуляції, що можуть бути використані на уроках.

4. Рефлексія та зворотній зв'язок

Після проведення тренінгових занять слід приділяти увагу рефлексії — обговоренню результатів уроку з учнями, аналізу виконаних завдань та отриманих знань. Це дозволить учням глибше усвідомити засвоєний матеріал і сформулювати стратегії для покращення своїх результатів.

Викладачі повинні отримувати зворотній зв'язок від учнів про якість проведених тренінгів, щоб мати можливість коригувати свої методики та вдосконалювати підхід до організації занять.

5. Поступове впровадження та експериментальна апробація

Для успішного впровадження тренінгових методів рекомендується починати з невеликих змін у навчальних програмах, поступово збільшуючи частку інтерактивних форм навчання. Це дозволить оцінити ефективність методик і підготувати учнів до нового формату занять.

Апробація нових тренінгових програм у окремих класах або школах допоможе зібрати дані про їхню ефективність, виявити можливі проблеми та вдосконалити методики перед масовим впровадженням.

Рекомендації зосереджені на забезпеченні комплексного підходу до інтеграції тренінгових технологій у навчальний процес, починаючи від підготовки вчителів до адаптації навчальних програм та ресурсного забезпечення. Використання тренінгів дозволить зробити навчання більш динамічним, інтерактивним і орієнтованим на розвиток практичних навичок, що відповідає потребам сучасної освіти.

Тренінгові технології стають все більш популярними в освіті завдяки своїй ефективності та практичній орієнтації. Вони дозволяють створити інтерактивне навчальне середовище, яке сприяє активному залученню учнів і розвитку важливих навичок, таких як критичне мислення, комунікація та робота в команді.

Завдяки гнучкості та адаптивності тренінгів, вони можуть бути використані для різних навчальних тем і підлаштовані під рівень підготовки учасників, що робить їх універсальним інструментом у навчальному процесі.

Однією з ключових переваг тренінгів є можливість моделювати реальні ситуації та застосовувати знання на практиці. Це дозволяє учням не лише краще засвоїти матеріал, а й розвивати впевненість у своїх силах, навчаючись через досвід. Тренінги також стимулюють активну взаємодію між учасниками, що допомагає створювати позитивну атмосферу і підвищує мотивацію до навчання.

Висновки до 3-го розділу

Розділ, присвячений розробці, проведенню тренінгу та аналізу результатів тестування, підтвердив гіпотезу про високу ефективність тренінгових технологій у навчальному процесі. Проведений тренінг був спрямований на вивчення та закріплення знань з географії, а також на розвиток ключових компетенцій учнів. Використання інтерактивних методів та залучення учнів до активної участі дозволили створити ефективне навчальне середовище, яке сприяло глибокому засвоєнню матеріалу.

Проведене тестування перед початком тренінгу (pre-тест) та після його завершення (post-тест) дозволило оцінити рівень знань учнів та визначити приріст навчальних досягнень. Аналіз результатів показав суттєве підвищення середніх балів, що підтверджує ефективність тренінгових методик. Середній бал pre-тесту склав 8,2, а середній бал post-тесту – 14,2. Це свідчить про значний приріст у засвоєнні навчального матеріалу, який склав у середньому 6 балів. Таке підвищення можна пояснити інтерактивним підходом до навчання, що забезпечив краще розуміння та запам'ятовування нового матеріалу.

Аналіз відгуків учнів після тренінгу свідчить про позитивні зміни в їхньому ставленні до навчального процесу. Учні відзначили, що такий формат занять був для них цікавим і мотивуючим, а також допоміг краще зрозуміти складні теми з географії. Більшість учасників вказали, що інтерактивні завдання та групова робота були для них найцікавішими елементами тренінгу, оскільки

вони мали можливість застосовувати знання на практиці та взаємодіяти з однокласниками.

Учні також відзначили, що тренінг допоміг їм розвинути навички роботи в команді, що є важливим елементом соціального навчання. Це свідчить про те, що тренінгові технології не лише сприяють засвоєнню предметних знань, але й допомагають розвивати соціальні компетенції, необхідні для успішної соціалізації та майбутньої професійної діяльності.

На основі отриманих результатів можна зробити висновок, що впровадження тренінгових технологій у навчальний процес має значний потенціал для підвищення ефективності засвоєння знань та розвитку ключових компетенцій учнів. Тренінг дозволяє зробити навчальний процес більш динамічним, інтерактивним та орієнтованим на практичне застосування знань. Важливим аспектом є можливість адаптації тренінгових методик під різні навчальні теми та рівні підготовки учнів, що робить цей підхід універсальним для застосування в різних навчальних закладах.

Однак для забезпечення максимальної ефективності тренінгів важливо враховувати потреби учнів, рівень їхньої підготовки та наявність ресурсів для організації інтерактивного навчання. Використання таких методик потребує високого рівня підготовки викладачів, які мають володіти методиками проведення тренінгів та створення позитивної навчальної атмосфери.

У підсумку, тренінг підтвердив свою ефективність як метод активного навчання, який дозволяє не лише підвищити рівень знань учнів, але й сприяє розвитку критичного мислення, комунікативних та соціальних навичок. Результати дослідження свідчать про доцільність ширшого впровадження тренінгових технологій у навчальний процес, що дозволить підвищити якість освіти та забезпечити всебічний розвиток учнів.

Однак впровадження тренінгів має свої обмеження. По-перше, вони потребують ретельної підготовки з боку викладачів, які мають володіти спеціальними навичками та методиками проведення тренінгів. По-друге, організація тренінгів може бути складною через необхідність додаткових ресурсів, матеріально-технічного забезпечення та часу. Це може створювати

труднощі, особливо в умовах обмежених бюджетів і тісного навчального розкладу.

Попри виклики, переваги тренінгових технологій значно переважають недоліки. Вони сприяють всебічному розвитку учнів, дозволяючи не лише засвоювати нові знання, а й формувати соціальні навички, які є важливими для їхньої майбутньої професійної діяльності. Тренінги розширюють можливості традиційного навчання, роблячи його більш динамічним і орієнтованим на практичний результат, що підтверджує доцільність їх активного використання в сучасній освіті.

ВИСНОВКИ

1. Тренінги є ефективним засобом розвитку комунікативної компетентності майбутніх педагогів. Вони сприяють формуванню навичок взаємодії, вміння слухати та конструктивно відповідати, розвивають емпатію та здатність адаптуватися до різних ситуацій у навчальному процесі. Застосування тренінгових методик допомагає майбутнім учителям не лише покращити свою комунікацію, а й розвинути професійні якості, необхідні для успішної педагогічної діяльності.

Комунікативна компетентність є важливою складовою професійної підготовки педагогів, оскільки саме вміння встановлювати контакт з учнями, вести діалог та створювати позитивну атмосферу є ключем до ефективного навчання. Використання тренінгових форм дозволяє вчителям навчитися створювати комфортне середовище для спілкування, що сприяє активному залученню учнів та підвищенню їхньої мотивації до навчання.

2. Аналіз зарубіжного та вітчизняного досвіду показав, що тренінгові технології широко використовуються в освітніх системах різних країн завдяки

їхній гнучкості та ефективності. У зарубіжних школах та університетах тренінги є невід'ємною частиною навчального процесу, зокрема в США та країнах Європи, де активно застосовують інтерактивні методи, рольові ігри та моделювання реальних ситуацій для розвитку навичок учнів.

В Україні впровадження тренінгових технологій набуває все більшого поширення, особливо у контексті реформування освіти та впровадження Концепції "Нова українська школа". Вітчизняні педагоги поступово адаптують зарубіжні методики, зосереджуючись на створенні інтерактивних умов навчання, що підвищує рівень зацікавленості учнів та покращує засвоєння знань.

3. Принципи ефективних тренінгів базуються на таких ключових засадах, як інтерактивність, практична спрямованість, індивідуальний підхід та зворотній зв'язок. Ефективний тренінг забезпечує активну участь кожного учасника, дозволяє застосовувати отримані знання на практиці та стимулює розвиток критичного мислення. Важливим елементом є також створення комфортної навчальної атмосфери, яка сприяє відкритості та взаємодії між учасниками. Умовами, що сприяють успішному проведенню тренінгів, є наявність підготовленого тренера, використання різноманітних методик і вправ, а також відповідне матеріально-технічне забезпечення. Важливо забезпечити індивідуальний підхід до учнів, враховуючи їхні особливості, рівень підготовки та потреби.

4. Еволюція тренінгових технологій показала, що з початку ХХ століття ці методи пройшли значний шлях розвитку від простих групових занять до комплексних інтерактивних програм. Сучасні тренінгові технології включають різні методи, такі як рольові ігри, симуляції та кейс-методи, які сприяють інтеграції теоретичних знань з практикою. Серед переваг тренінгових технологій можна виділити їхню адаптивність, можливість моделювання реальних ситуацій та стимулювання активної участі учнів. Водночас існують і певні виклики, зокрема потреба в додатковій підготовці викладачів, забезпечення ресурсами та адаптація навчальних програм до нових методів.

5. Інтерактивні методи навчання, такі як мозковий штурм, дискусії, кейс-методи та рольові ігри, виявилися ефективними на уроках географії,

оскільки вони дозволяють учням активно взаємодіяти з матеріалом і застосовувати знання на практиці. Такі методи сприяють розвитку навичок критичного мислення, комунікації та співпраці. Застосування інтерактивних форм роботи на уроках географії допомагає зробити процес навчання більш динамічним і цікавим, що підвищує мотивацію учнів і сприяє кращому засвоєнню матеріалу. Це підтверджує доцільність інтеграції тренінгових технологій у шкільний навчальний процес.

6. Розроблений тренінг "Географічні особливості України" був спрямований на закріплення знань учнів про природні ресурси, кліматичні особливості та екологічні проблеми країни. Тренінг включав інтерактивні завдання, групові вправи та рольові ігри, що сприяло активній участі учнів у навчальному процесі.

7. Результати опитувальника та тестування учнів показали, що тренінгові форми навчання мають численні переваги, зокрема підвищення залученості учнів, розвиток критичного мислення та навичок співпраці. Учні відзначили, що тренінги роблять навчання більш цікавим і практично орієнтованим. Проте аналіз також виявив деякі недоліки, серед яких – потреба у значних ресурсах та підготовці викладачів. Це свідчить про необхідність подальшого вдосконалення методик і забезпечення відповідної підтримки з боку школи для успішного впровадження тренінгових технологій у навчальний процес.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонова О. Словник базових понять з курсу «Педагогіка». Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 265 с.
2. Бех І. Виховання особистості : Сходження до духовності : наук. вид. Київ : Лтбідь, 2006. 272 с.
3. Бикова В., Ніколова Н. Тренінг – форма інтерактивного навчання. Освіта. Технікуми, коледжі. 2010. №2. С.38-40.
4. Богданюк А., Яремін М.А. Соціально-психологічні параметри спілкування у взаємодії «вчитель-учень». Цивілізація. Прогрес. Нові виміри: збірник матеріалів міждисциплінар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 червня 2018 р.). Київ, 2018. С. 66-68.
5. Бондарєва Л.І. Навчальний тренінг як засіб професійної підготовки майбутніх менеджерів організацій в економічних університетах : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04. Київ, 2007. 250 с.
6. Власова О.І. Педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Либідь, 2005. 400 с.

7. Волкова Н.П. Педагогічні комунікації : Навчальний посібник. Дніпропетровськ: РВВ ДНУ, 2002. 92 с.
8. Вольфовська Т. Комунікативна компетентність молоді як одна з передумов досягнення життєвої мети. Шлях освіти. 2001. № 3. С. 13-16.
9. Вороб І. Роль тренінгу в розвитку особистості майбутнього спеціаліста. Інноваційний розвиток вищої освіти : матеріали міжнар. 157 наук.- метод. конф. (Київ, 10- 11 березня 2010 р.): тези доповідей. К. : Київ. нац. торг.-економ. ун-т, 2010. С. 172 - 175
10. Гармаш Т. А. Застосування тренінгових технологій у процесі підготовки майбутніх фахівців із логістики до управлінської діяльності. World science news. Morrisville, 2018. P. 92–95.
11. Гилюн О. В. Освітні мотивації студентської молоді. Грані : наук.-теорет.і громад.-політ. альманах. Дніпроп. нац. ун-т ім. О. Гончара : Центр соц.-політ.дослідж. Д., 2012. №1(81). С. 102-104.
12. Гордієнко Т.В., Філоненко О.С. Основи тренінгу як особливої форми навчання майбутніх вчителів початкової школи. Психолого-педагогічні науки. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя, Вип. 2, 2022. С.96 – 104.
13. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції : Навчальний посібник. Тернопіль : Економічна думка, 2004. 310 с.
14. Давидюк В.С. Застосування тренінгових технологій на уроках основи здоров'я. Навчально-методичний посібник. Березнівський навчально-виховний комплекс «економікогуманітарний ліцей-загальноосвітня школа І-ІІ ступенів». – Березне, 2013. 43 с.
15. Данілович Н.В., Левчак С.С., Несторук Н.О., Хронюк І.Є. Технологія організації та проведення тренінгу : навчальнометодичний посібник. За загальною редакцією С. С. Левчук. Сквиря Джерело, 2010. 64 с.
16. Донченко С., Соколова О. Пошук нових форм методичної роботи. Освіта. Технікуми, коледжі. 2009. №3. С.45-46.
17. Дубинка М.М. Проблема професійного самовизначення студентів у вищому педагогічному навчальному закладі. Наукові записки: Педагогічні науки. 2013.№ 120. С. 168–176

18. Євдокимова Н. О., Швалб Ю. М. Навчальний тренінг як технологія підготовки фахівця у вищому навчальному закладі. Наук. вісник Миколаїв. держ. ун-ту ім. О.В. Сухомлинського. Сер. Психологічні науки. 2011. Вип. 7. Т. 2. С. 121-127.

19. Ємчук Т.В., Заячук М.Д. Особливості формування лідерських якостей у студентів географічних факультетів. Наукові записки. Серія : Педагогічні науки. Кропивницький : Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2022. Випуск 207. С. 394 - 401.

20. Жуковська І.О., Вільхова О.Л. Роль тренінгів у розвитку пізнавальної активності студентів у рамках професійного самовизначення. Інноваційна педагогіка. Випуск 56. Том 1. 2023. С. 200-204.

21. Завалевський Ю. І. Педагогічні технології підготовки конкурентоспроможного вчителя : навч. посіб. Чернівці : Букрек, 2011. 303 с.

22. Зверєва І. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія. Київ : Центр учбової літератури, 2008.

23. Зливков В.Л., Лукомська С.О. Сучасні тренінгові технології розвитку особистості в освіті. Київ. 2022. 184 с.

24. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 143 с.

25. Карпенко Є. Основи психотренінгу: навч. посібник. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2016. 80 с.

26. Керик О. Використання тренінгових технологій у професійній підготовці фахівців соціальної сфери. Молодь і ринок. 2015. № 2. С. 137.

27. Коваль, Н.В. Інтерактивні технології навчання як засіб формування професійних компетентностей майбутніх менеджерів. Професійно-прикладні дидактики, 1, 2016. С. 70–77.

28. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. Київ : К.І.С, 2004. 112 с.

29. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 13.09.2024).

30. Левандовська Л. Впровадження технології тренінгу творчості при вивченні спеціальних дисциплін. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2006. № 5. С. 47-53.

31. Мельничук І.М. Цільові аспекти використання тренінгів. Психологопедагогічні проблеми сільської школи. Умань, 2007. Вип. 19. С. 185–192.

32. Методологія проведення тренінгів: курс лекцій з дисципліни для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності 053 «Психологія» / укладачі Корнієнко І.О., Алмаші С.І. Мукачево : МДУ, 2016. 60с.

33. Мілорадова Н. Е. Застосування тренінгових технологій у професійній підготовці слідчих (на прикладі тренінгу «Психологія допиту»). Юридична психологія. 2020. № 1 (26). С. 62 – 69.

34. Мілютіна К.Л. Теорія та практика психологічного тренінгу : навч.посіб. К. : МАУП, 2004. 192 с.

35. Молодіжна робота: запитання та відповіді. Навчально-методичний посібник для фахівців, які працюють з молоддю. Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2020. 84 с.

36. Мурашкевич О., Сущенко І., Савчук К., Юрик О. Навчальний посібник для тренерів у сфері підготовки молодіжних працівників : ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2014. 213 с.

37. Основні положення щодо проведення тренінгів. URL : https://osvita.ua/school/method/technol/598/#google_vignette. (дата звернення: 10.09.2024).

38. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади: [монографія] / авт. кол.: Лук'янова Л.Б., Сігаєва Л.Є., Аніщенко О.В., Зінченко С.В., Баніт О. В., Лапаєнко С.В., Василенко О.В. К.: Педагогічна думка, 2012. 272 с.

39. Педагогічна майстерність / за ред. І. А. Зязюна. К. : Вища школа. 2004. 8.

40. Підгурська В.Ю. Використання навчальних тренінгів у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів. Система підготовки майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи : монографія / за заг. редакцією В. Є. Литнєва, Н. Є. Колесник, Т. В. Завязун. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 344 с. (С. 54-70).

41. Положення про психологічну службу у системі освіти України : наказ Міністерства освіти та науки України від 22.05.2018 р. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text> 47

42. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: Теорія, практика, досвід : метод, посібник. Київ, 2003. 324 с.

43. Про основні засади молодіжної політики : Закон України від 27 квітня 2021 року № 1414-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#Text>

44. Розвиток партнерства. Формування мотивації до ведення здорового способу життя серед молоді : практи. поради та приклади: інформ. зб. з життєвих навичок/ Авт.-упоряд. Марі-Ноель Бело. Київ : Генеза, 2005. 48 с

45. Скрипник, Н. С. Використання тренінгових технологій у процесі вивчення іноземної мови у немовних ЗВО. Вісник Харківського національного автомобільно-дорожнього університету : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, ХНАДУ ; редкол.: А. Г. Батракова (гол. ред.) та ін. - Харків, 2019. Вип. 87. С. 126-131.

46. Соціально-психологічний тренінг і маніпуляція [Текст]: навч.-метод. посіб./ В.В.Балахтар. Вижниця : Черемош, 2017. 432 с.

47. Сидоренко О. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика, практи. посібн. К. : Центр інновацій і розвитку, 2001. 256 с.

48. Стинська В., Карпенко О. Тренінгові технології у практиці підготовки майбутніх викладачів закладу вищої освіти. Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка». № 44 (2021). С. 172 – 177.

49. Сущенко А.В. Досвід підготовки менеджерів організацій в умовах магістратури. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Запоріжжя. 2015. Вип. 45 (98). С. 497-504.

50. Теоретико-методологічні основи соціально-психологічного тренінгу [Текст] : навч. посіб. / Афанасьєва Н. Є., Перелигіна Л. А.; Нац. ун-т цивіл. захисту України. Харків : ХНАДУ, 2017. 315 с.

51. Тренінгові технології навчання з економічних дисциплін: [навч. посіб.] / Г. О. Ковальчук, Н. Ю. Бутенко, М. В. Артюшина та ін. К. : КНЕУ, 2006. 320 с.

52. Тренінгові технології як засіб формування знаннєвих та практичних компетенцій: досвід факультетів і кафедр : зб. матеріалів наук.-метод. конф. 3-4 лютого 2009 р. : у 2 т. Т. 2. К. : КНЕУ, 2009. 417 с.

53. Федорчук В.М. Соціально-психологічний тренінг «Розвиток комунікативної компетентності викладача» : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2003. 240 с.

54. Федорчук В. М. Тренінг особистісного зростання : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2014. 250 с.

55. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції : Навчальний посібник. Львів : Новий Світ-2000, 2006. 360 с.

56. Цюняк О. Формування професійної готовності майбутніх магістрів початкової освіти до інноваційної діяльності засобами тренінгових технологій. Збірник наукових праць «Проблеми підготовки сучасного вчителя». Вип. 1(21), ч. 2, 2020. С.152-156.

57. Чебикін О.Я., Сінельнікова Т.В. Психологічні основи тренінгових технологій : монографія; ПНЦ НАПН України Одеса : Лерадрук, 2013. 229 с.

58. Черпак АЄ., Бутенко, НЮ., 2011. 'Тренінг управлінських компетенцій : навчальний посібник', К. : КНЕУ, 444 с.

59. Шкарбан, ЛВ., 2015. 'Інтерактивне навчання у вищій освіті : ефективне використання тренінгових технологій', Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки : зб. наук. пр., Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, №1(26). С 37- 42.

60. Шоробура І.М. Тренінги з освітнього менеджменту: навч. посіб./ Хмельницький: ФОП Мельник А.А., 2018. 242 с. 48

61. Шоробура І.М., Григор'єва А.А. Від творчого пошуку до педагогічних інновацій: навчальний посібник. / Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2011. 205 с.

62. Шоробура І., Ткаченко Ю. Тренінгові технології у закладах вищої освіти. Молодь і ринок. № 2 (169), 2019. С.6-12.
63. Шоробура І.М., Григор'єва А.А. Від творчого пошуку до педагогічних інновацій. Хмельницький: Вид-во ХГПА, 2011. 205 с.
64. Argyris C., & Schön D.A. *Organizational Learning II: Theory, Method, and Practice*. Addison-Wesley, 1996.
65. Canale, M., Swain, M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*. 1, 1980. 80p.
66. Canale M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing , *Applied Linguistics*, 1 (1980) p.1.
67. Everly R. *Psychological Training and Communication Skills: An Educational Approach*. 2008.
68. Harris P. "The Impact of Training Programs on Student Learning Outcomes." *Journal of Educational Research*, 1996.
69. Hattie, J. *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. 2008. P. 399.
70. Hymes, D.H. "On Communicative Competence" In: J.B. Pride and J. Holmes (eds). *Sociolinguistics. Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin, 1972. pp. 269-293.
71. Johnson L. "Innovative Training Techniques in Higher Education." *International Journal of Educational Development*, 2010.
72. Lewin, K. "Field Theory in Social Science." (1951).
73. Lawrence, D., Green, A., & Hausman, R. (2002). Reflection in the Educational Process: Roles and Implementation Methods. *Educational Review*, 23(4), 45-62.

Додатки

Додаток А

Результатів pre- і post-тестів

Учень	Результати pre-тесту (бали)	Результат post-тесту (бали)	Приріст знань (бали)
1	10	15	+5
2	12	17	+5
3	8	14	+6
4	6	12	+6
5	7	13	+6
6	11	16	+5
7	9	15	+6
8	5	10	+5
9	10	18	+8
10	8	14	+6
11	7	12	+5
12	10	16	+6
13	6	12	+6
14	9	15	+6
15	11	17	+6
16	8	13	+5
17	7	12	+5
18	10	18	+8
19	5	10	+5
20	6	12	+6

21	8	14	+6
22	7	13	+6
23	8	15	+6
24	10	16	+6
25	8	14	+6
26	6	12	+6
27	7	13	+6
28	5	10	+5
29	7	12	+5